Oppunder fjellbandet 1998

Brødrene Anders og Oliver (Ole Iver) Bækken.
Bildet er trolig tatt under en Rørosmartna rundt 1890.

Seterminner fra Kjølidalen

Anny Åsvold

Åh, enn en jentunge å være,
sveve i en barnlig sfære,-
kunne danse fritt omkring
som en alv i sommervind!

Tenk å springe alle flyer!
-Hodet fullt av alskens vyer:
Hva fins vel bak neste topp?
Jeg vil klatre helt dit opp!

På turnskokledte barneføtter
løpe over stein og røtter;
høre kvist og reinlav knase,
føle svake dvask fra graset.

Hoppe rundt på stein i åa,
kanskje bli litt våt på tåa?
Slenge ut en fiskestang,
kjenne nappet gang på gang.

Løpe ut på setervollen
i den tynne bomullskjolen
uten sko og sokker på,
fange sommerfugler små.

Eimen i fra einerkjerr,
vierkratt og bjørkekratt
blander seg i seterluften
ispedd søte blomsterdufter.

Ute beiter kyr og kalver.
Geiter spretter rundt og valser.
Friheten gir kraft og helse.
Ikke rart de livet elsker!

Oppi lia breker sauer,
-bjelleklang på alle hauger.
Fugler kvitrer dagen lang.
Dyr og folk sprer lyd og sang.

Barna leker, vill og yr
i sitt setereventyr.
Sommervennskap pleies her:
«Skal vi leke gjemsel der?»

Inne produseres mat.
-gubb og ost på mange fat,
mølske, smør og hyllekake,
klubb, gauk og vaffelkake.

Hver dag høres metallklang
fra kjeler og fra melkespann.
Separatoren dras i gang
av ei ivrig barnehand.

Seterlivet var nok stritt,
-likevel så godt og fritt.
All naturen kom så nær.
Folk og fe de fikk den kjær.

Ja, minner lokkes frem fra disen
når man kjenner sommerbrisen
risle gjennom klær og hår
mens man barndomsstier går.

Så tenk, på nytt i barnehammen
få kunne stå på setertrammen
i tidlig, duggvått morgengry
og kjenne: Verden er ennå ny!

Oppunder fjellbandet 1998

Hefte nr. 20

Utgiver: *Holtålen kommune*

I redaksjonen: *Halvard Bakås, Gudbrand Grøt Eva Eggen Angen og Eli Sesseng.*

Illustrasjoner: *Steinar Flaten*

Forside: *Brødrene Anders og Oliver Bækken . (Foto: B. Hoaas)*

INNHOLD:

Hans Kirkhus	Korsang i Ålen	2
O.H.K	Ettertanke	4
Anders og Jon Ole Morken	Folkemusikken i Holtålen	5
Oddmund Volden	Korsang i Haltdalen	8
Anders Grønli	Ålen Musikklag	10
Jørgen Løvdal	Musikkverksted	13
Gudbrand Grøt	«Polkagrisan»	14
Gudbrand Grøt	Reidar Moholdt og trekkspillet	15
Anders Grønli	Musikerfest i Ålen 1943	17
Knut Hage	Musikkorpsene i Holtålen kommune	18
Johannes Lyngstad	Lermæla	24
Gudbrand Grøt	Eldstre medarbeider	25
Ole Morken	Sommarfjøset heme	26
Per H. Kulbotten	Mutt	29
Jon Åsvold	Bjarne Ness	32
Olaf Grønset	Bringenstevnet	35
Halvard Bakås	2000 års historie innenfor en kvadratkilometer	37
Molly Gjersvoll	Da Bendheimsøstrene ble rammet av Guds vrede	39
Jon Åsvold	Tidsregning og kalendere	40
Ole Breen	Pioneren, skjerperen, småbrukeren	43
Jon Lillevold	Den første alderstrygd	44

Pris: Kr 50,-

Trykk: Arbeidets Rett

Korsang i Ålen

Av Hans S. Kirkhus

Korsangen i Ålen har lang tradisjon. Det første koret som vi vet om ble stiftet av Anders J. Reitan i 1848 etter at han kom heim fra lærerskolen, 22 år gammel. Dette koret bestod av 12 mann (altså mannskor). Hvor lenge koret var i virksomhet vet vi ikke helt sikkert, men muligens til 1853 da Reitan reiste til Kvikne.

Omkring 1860 stiftet J. Reitan et blandakor som han ledet til 1870, da overtok H. Storeng plassen som leder i 3 år, men Reitan måtte likevel ledet koret da Storeng var heime i Østerdalen på såmmårstid. Således møtte Reitan opp med koret hos lensmann Hansen, der dei sang for kong Oskar II da han kvilte på lensmannsgården på heimturen fra kroninga i 1872. Dette er tatt ut ifra ei møtebok fra Graftås mannskor, som skildrer sanglivet i Ålen. Graftås mannskor må jeg nevne litt om før jeg går

Ålen songlag ved 100 års jubileet 1948.
1. rekke f.v.: Kari A. Jordsli, Gunvor Bårdstu, Magnhild Haugen, Alice Sivertsgård, Hans Haugen, Bernhard Reitan, Gunvor Saksgård, Helga Grønli, Hjørdis Djupdal, Magda Bjørgård. 2. rekke f.v.: Berit (Molle) Løvdal, Odlaug Reitan, Bergljot Jensås, DinaReitan, Inga Finnland, Eldbjørg Folde, Kari Støvneng, Margit (May) Reitan, Ragna Støvneng, Klara Myren. 3. rekke f.v.: Ragnar Haugen, Elling Bårdstu, Magnus Støvneng, Jarle Fosvold, Ingebrigt Findland, Arnold Bjørgård, Gerhard Jensås. 4. rekke f.v.: Johannes P. Reitan, Leif R.Løvdal, Lars P. Reitan, John J. Grønli, Hans A. Sundan, Arne Bårdstu, Kåre Bårdstu, Anders L. Støvne.

tilbake i tid. Dette koret ble stiftet i 1920 først som en mannskvartett med Hans Haugen som leder. Kvartetten økte etter hvert og ble til et mannskor, derfor navnet. Det viser seg at det har vært megt stor aktivitet i sanglivet i bygden. Jeg skal prøve å få med det meste. Det har gått litt opp og ned gjennom tidene. I fra 1873 og utover til 1880 var det rolig med korsangen.

Da samla J. Renolen noen sangere og fikk i gang et blandakor. Dette koret sang ved kirkeinnviinga i 1881. Året etter tok Anders Haugen over ledelsen, hvor lenge er ikke sikkert, men det måtte være opphold en stundfør. Søndag den 18. januar 1891 sammenkalte Jon Saksgård til møte om dannelse eller oppfriskelse av en sangforening (som det står i møteboken). Det ble vedtatt å kalle foreningen *Harmonien.* Instruktør ble da Anders Haugen. Det var ikke vanskelig å få med sangere, etter hva det går fram av en medlemsfortegnelse, 20 sopraner, 7 alter, 9 tenorer og 7 basser, det var 7 passive medlemmer også. Dette var folk hovedsaklig fra Renbygda til Reitan. (Det var litt av en oppslutning, men så hadde de ikke TV den gangen.) Ei tid senere i 90-åra hadde dette koret et pusterom, da drev Anders Haugen et mannskor. Ingebrigt Djupdal sto da mye som hjelpeleder, etter 1914 var L. Støvne og A. Haugen skiftevis ledere. Våren 1920 ble koret oppløst. I. Djupdal starta da opp et blandakor i Renbygda, men det vart nedlagt allerede i 1923. Ved Eide var det også aktivitet, der stifta handelsbestyrer Heggstad et mannskor i 1920. Lærer Støver var også leder for dettet koret. Fra 1918 til 1928 var lærer L. J. Kirkbakk aktiv leder. Senere hadde Magne Almås også kor.

Kirkbakk flyttet senere til Hov skole som lærer, og begynte med kor der, hvor lenge vites ikke, men antakelig til like oppunder krigen. I Hessdalen var det også kor, lærer A. Solem starta et blandakor sist på 20-tallet, hvor lenge det vet vi ikke. Det ble senere et mannskor.

Det ble en tid opphold, men under krigen fikk de til et blandakor igjen, med samme leder.
Reidar Moholdt starta et kor i midtbygden i 1944, hvor lenge dette koret var i drift er litt usikkert. Jon K. Hov fortsatte etter at Moholdt reiste bort. I 1953-54 hadde Ålen songlag samarbeid med dette koret, som hette Fjell-Ljom, ledet av J. K. Hov. Ruth Sandvoll kom hit i 1957 og overtok som organist etter H. Haugen. Hun hadde også et pikekor en tid. Da må vi tilbake i tid. Høsten 1925 ble det på et møte i Graftås mannskor drøftet muligheten for et blandakor igjen. Dette koret fikk da navnet *Ålen songlag.* Første styret: Anders Støvne, form., Peder K. Bjørgård, n.f., Bergljot Reitan, Kjerstina Finnland.

Heller ikke Ålen songlag har vært i uavbrutt virksomhet alle år. Det gikk bra til sesongen 1935-36 da var det for få sangere til å delta på stevne på Byneset. 1937 var heller ikke så bra, men heldigvis så var det et mannskor i samme distrikt (tidligere nevnt), så da slo de seg sammen med det, og det ble sang likevel. 1940 ble koret tatt opp igjen, og levde da bra til 1948. Det året korsangen feiret ett hundre år, skal komme tilbake til det. Åra fra 1925-60 lå koret nede i alt 7 sesonger, men i 1960 da Hans Haugen fylte 70 år, greide de å stille opp igjen for å synge til ære for jubilanten under tilstelning på Graftås. Hans var dirigent for koret helt fra starten, i tillegg til at han hadde Graftås mannskor i fem år, altså sammenhengende dirigent i 40 år. 1962-63 ble det gjort et forsøk igjen, det gikk ganske bra, med i alt 6 opptredener i den sesongen. Så ble det slutt på korsangen i Ålen de neste 5 åra. I 1968 tok den kommunale ungdoms- og idrettsnemnda opp saken om å få starte opp igjen. Hans Kirkhus som var formann i kulturstyret, som det het den gang, fikk i oppdrag å kalle sammen til møte. 19 stk. møtte opp, og vi kom i gang igjen, Ragnar Haugen tok på seg dirigentjobben. Han hadde også Glåmos blandakor i den tiden, han stod på helt til et års tid før han døde i 1980. Steinar Røragen fra Røros ble den neste dirigenten til sesongens slutt i 1983. Samme høsten tok H. Kirkhus over som leder, det gikk i 8 år til 1991. Da daværende organist J. A. Smith overtok, det gikk bare 2 sesonger til det stoppet opp i 1993. Det ble da valgt et interimstyre som fortsatt arbeider med saken.

Ålen songlag har deltatt i mange begivenheter, og har selv stått for mange arrangementer, bl.a. må nevnes 100-årsjubileet 29-30-05-48. Sangerfest med konsert på Graftås lørdag. Det ble sunget en sang skrevet av E. Eggen for anledningen. Gudstjeneste i kirken søndag, som for øvrig ble kringkastet i radio. Det var konsert også med delta-

kelse bl.a. med Ålen musikklag. Det kunne vært skrevet mye om dette, men det vil ta for mye plass. Ellers har koret deltatt i en rekke sangerstevner, hele 29 i alt, derav 3 som laget selv stod som arrangør for. Det første i Øvre Gauldal songarlagstevne i 1946, det foregikk i Øvre Ålen, Engan skole, og det andre i Orkla Gauldal sangerforbund i 1975, og det siste i Øvre Gauldals 51. stevne i 1990.

Som en ser så har det vært stor aktivitet i korsangen i de 145 åra som har gått siden det første koret ble starta.

I de åra som korene har gått i stå, så har det alltid blussa opp igjen. Håper det ennå er mulig at korsangen kan komme tilbake, til glede for dem som holder på med det, og kanskje kan en glede andre også . Ingen vet hvor artig det er før en har prøvd det.
Lykke til!

Ettertanke

Jeg kjente så mange.
De ga meg så mye.
De var alle lærere i livets skole.

Jeg mister så mange.
Den lærdomm de gir meg.
Jeg håper at alltid jeg bruker den rett.

O.H.K.

Folkemusikken i Holtålen

Av: Anders Grønli og Jon Ole Morken

Folkemusikk er betegnelse for de forskjellige typer sang- og instrumentalmusikk som gjennom tidene har gått i arv fra generasjon til generasjon. Musikken er holdt i live ved muntlig overlevering, og har fått sitt særpreg i hvert enkelt miljø og bygdesamfunn. Vi snakker om tradisjoner og tradisjonsmusikk.

Det er vanlig å dele folkemusikken i to deler: vokalmusikk (sang) og instrumentalmusikk.
Vokalmusikken er trolig eldst, og den deles i flere grupper. Lokking og forskjellige former for tilrop ble brukt av gjetere og budeier for å kalle på husdyra, holde forbindelse med hverandre, eller skremme rovdyra.
Bånsuller var enkle strofer og vers beregnet på barn. Religiøse folketoner som oftest var salmemelodier tilpasset eldre syngemåter. Skillingsviser er en type sang som også kan nevnes i denne sammenhengen.
Her i vårt distrikt har denne folkemusikken så og si gått ut av bruk. Vi kan kanskje ennå høre eldre budeier lokke kyrne heim fra beita på setra, eller en og annen bestemor nynne strofer fra en bånsull for barnebarnet. Men som bruksmusikk er disse tonene utkonkurrert av annen sang.
Gjennom et omfattende innsamlingsarbeid er en stor del av musikken bevart, også noe fra vårt distrikt. Det finnes opptak men John Borren, Sofia Åsvold og Kirsti Skogaas.
Instrumentalmusikken har i langt større grad greid å holde seg levende, og har flere ganger hatt sin renessanse etter å ha vært på veg til å bli utkonkurrert av andre musikkformer.
Instrumentene som har vært i bruk er lur, bukkehorn, seljefløyte, og fele. De første går under fellesbetegnelsen eldre folkemusikkinstrumenter. Slike har også sikkert vært i bruk her, men de ble nok utkonkurrert av fela, sansynligvis på slutten av 1700-tallet. Siden har denne vært enerådende som folkemusikkinstrument hos oss. Riktignok sto det rundt århundreskiftet strid om en ikke også her burde ta i bruk «vår egen fele», hardingfela. Noen spellmenn skaffet seg instrumentet, men det ble snart klart at hardingfela ikke passet inn i vår tradisjon.

Bryllupsspellmenn i Galåen i 1907. fra v. Ingebrigt Djupdal, Anders Haugen, Andreas Reitan og brudgommen Johannes Reitan med hardingfele.

SLÅTTETYPER

De eldste slåttetypene er brurmarsj og pols. Brurmarsj ble brukt ved spesielle seremonier i bryllup. Den nypynta brura kunne bli «spilt inn» fra stabburet, brurfolket ble tatt i mot med brurmarsj da de kom fra kirken, bryllupsgrauten ble «spilt inn fra eldhuset, grautmarsj, og under stabbdansen var det brurmarsj for hvert skifte. (To par var på stabben samtidig). Nye danser som fort ble populære var vals, reinlender, galopp (hoppvals), og mazurka (polka med støt.)

SLÅTTETRADISJON OG SPELLEMENN

I 200 år har den vanlige fela vært folkemusikkinstrumentet hos oss. Tyskfele ble den kalt, i motsetning til hardingfela. Det er rimelig å tro at instrumentet kom hit med de tyske bergverksarbeidere. Den første spellmann vi vet navnet på her i bygden fikk da også sin opplæring av Røros verk.

Erik Johannesen Haugen var født på Røros i 1760. I 1810 flyttet han til Ålen og bosatte seg på Søndre Haugen på Graftås. Han var spellmann for «storingene» og ble hentet med hest for å spille for dem på Røros. Dansemusikken der var menuett, engelskdans ol.

Jørgen Pedersen Reitan (1784-1863) var født ved Rugelsjøen, stiger på Mugg-gruven og flyttet til Reitan (Stigran) i 1824. Av Erik Haugen lærte han noter, og han ble stamfar for en spellmannsslekt med mange utøvere som alle var notekyndige, og som kom til å prege musikkmiljøet i store deler av nåværende Holtålen kommune.

I 1840-åra kom Loms-Jakup (Dølguten) til bygda, og han ble på Reitan i flere uker som lærer for sønnen Anders Jørgensen Reitan (1826-72). Han er dikteren, som blant annet har skrevet Ålbyggsangen. Han var også den første ålbygg med 2-årig seminarutdannelse, og han startet første sangkoret i Ålen i 1848. Fra 1853 var han lærer på Kvikne. Der ble han kjent med Bjørnstjerne Bjørnson, som i 1872 skrev fortellingen «Brudeslåtten» etter å ha hørt Reitan spille marsjen som senere er blitt kalt Bjørnsons brudeslått. A. Reitan var en av de første som begynte å skrive folkemusikk på noter. Rundt 1870 hadde han ei samling på ca. 200 slåtter. Disse lånte han bort. De kom «på vidvanke», og bare 50 av dem kom senere i hendene på sønnen

Anders Haugen (1852-1927). Han bosatte seg på gården Nordre Haugen og var Trøndelags mest kjente folkemusiker rundt århundreskiftet. Som elev ved Folkehøgskolen på Graftås fra 1870 fikk han lære noter og felespill av lærer Hans Storeng fra Kvikne, og kom etter hvert til å spille i ca. 150 bryllup. I flere år drev han med opplæring, og han ledet sangkor og strykekvartett.

Haugen fortsatte også innsamlingsarbeidet faren hadde begynt på, og i 1884 fikk han trykket samlinga «100 Norske Polskdanse».

Fra 1904 ga han ut tre hefter «Norsk nasjonalmusikk fra Aalen og Røros» i samarbeid med søskenbarnet Johannes Reitan (1876-1919). Også han var spellmann og slåttesamler.

Haugen komponerte mange slåtter og ga ut noen av disse i samlinga «15 lette danse». Notesamlingene har i første rekke vært verdifulle for nye generasjoner spellmenn som har grodd opp i Haugens fotspor.

Andre betydelige spellmenn av Reitanfamilien i samme generasjon som A. Haugen var søskenbarna Andreas Reitan (Nanna) 1882-1949) og Jørgen When (1834-1921).

Jørgen When holdt konserter og deltok 80 år gammel på Landskappleiken i 1914.

Anders Haugen var læremesteren, og mange av elevene hans ble etter hvert verdifulle medspillere.

John J. Saksgård d.e. (1862-1901) ble bare 39 år gammel, men i følge hans egne opptegnelser rakk han å spille i 50 bryllup, foruten en rekke spilleoppdrag. oftest alene.

Ingebrigt Djupdal (1872-1934) har etterlatt seg en mengde trykte og håndskrevne noter - slåtter, orkestermusikk, korsanger og hornmusikk.

John Saksgård d.y. 1889-1982) var en dyktig sanger og allsidig musiker.

I etterkrigstida hadde folkemusikk og spellmenn trange kår. Av de som var med og holdt liv i tradisjonen gjennom de vanskelige åra nevner vi gammelkarene Bjarne Renolen, Olav Renolen, Jon J. Grønli og Ingebrigt Engan. De siste tre var med på å føre tradisjonen videre i Ålen spellmannslag. Laget ble stiftet i 1962, og flere nålevende utøvere har også sin bakgrunn i musikkmiljøet i førkrigstida. I 1995 gikk Ålen spellmannslag sammen med Ålen danselag og dannet Ålen spell- og danselag.

Utenom de spellmenn som var opplært i Reitan/Haugen-tradisjonen var det få som spilte etter noter. De lærte slåttene i samspill med hverandre. Spesielt i Hessdalen har det vært et rikt musikkliv, men også andre deler av kommunen har fostret gode spellmenn.

I heftet gammelt fra Ålen som Hans A. Sundan fikk trykt etter opptegnelser av Jørgen Reitan, kan vi lese at Beret K. Reitan (1838-1929) nevner tre spellmenn som var mye brukt i hennes ungdom, nemlig Spaal, Gauk-Jo, og Jo Skåkåsa.

Anders Haugen skriver om en enda eldre spellmann, Svend Andresen Tamlag (1775-1851). Han bosatte seg på gården Storli og brukte senere dette navnet. Han levde altså samtidig med Jørgen P. Reitan, og de skal ha spilt sammen.

Jon Jensen Skogås 1807-1899) bodde i Skåkåsen i Hessdalslia. Han skal ha lært slåttemusikk av Svend Storli. Beret Reitan forteller at han ble budsendt til Graftås for å spille i enkelte høgtider, men det var før Haugens tid.

Johannes Kristensen Fladset var fra Tingvoll og ble gift til Utstu Kirkhus i 1815. Ungdommene møttes ofte der til lek og dans. De kalte ham Spål. Den kjente polsen Spaaleken er etter ham.

Jon Jonsen Løberg (Gauk-Jo) var gift til Ellingsvoll. Gården er blitt kalt Gaukvollen etter at Ole Ingebrigtsen Rugelbak, farbror til Gauk-Ingebrigt flyttet dit.

Ingebrigt Pedersen Gjersvold (Gauk-Ingebrigt var en av storspellmenne i Hessdalen. Faren Per Ingebrigtsen Rugelbak, var fra Gaukbakken på Glåmos. Flere slåtter er bevart i tradisjon etter Gauk-Ingebrigt.

Peder Olsen Vårhus (1853-1907) Var gruvsmed. Han lærte mye av Jon Skogås, og i dag er adskillige «Per-Olsa-leker» i bruk. En av arvtakerne hans var søstersønnen

Kristen Andresen Hov (1873-1951). Han var en årrekke den mest ettertrakta spellmannen i Midtbygda. Det ble ekstra liv i laget der «Kveiken» spilte opp. Mange spellmenn bruker i dag slåttene etter Kristen.

Brødrene Anders og Oliver Bækken var også blant de beste spellmennene i Hessdalen. Anders var stiger ved Løkken Verk. Han spilte med kraftige strøk, mens Oliver hadde en mjukere tone. Begge var perioder i Amerika, var påvirket utenfra og var ikke alltid like enige om utførelsen. Som Jens J. Engesvold sa det: «Døm kuinna begge sju». Oliver laget en rekke slåtter som han skrev ned på noter. Han rådførte seg med Anders Haugen og ble påvirket av ham. En innspilling av fire slåtter på plate som Oliver gjorde i sine eldre dager viser også det. Denne innspillinga er bevart, men desverre av dårlig teknisk kvalitet.

Peder Østeng 1889-1974) var sentral i videreføringen av slåttetradisjonene fra Hessdalen og Eidet. Flere slåtter etter ham er nå i bruk.

Kristen Nesgård (1906-52) og Jon Sundt (1903-74) var også av bygdas mest kjente spellmenn. De lærte seg noter, og var også nær knyttet til Haugen-tradisjonen og musikkmiljøet på Graftås.

Fjellhurven spellmannslag i Hessdalen ble stiftet i 1978, vesentlig av spellmenn som har fått musikken overlevert i muntlig tradisjon. Lagsmedlemmene brukte følgelig bare unntaksvis noter, men spilte sammen på et stort repertoar etter de eldre spellmennene.

I Haltdalen har ikke folkemusikken hatt forholdsvis så mange utøvere som i Ålen. Vi har hørt om Svend Tamlaget, som flyttet til Storli.

En annen, Peder Larsen Grøt, bosatte seg på Spellan på Nesvold. I Haltdalsboka er ellers nevnt Anders Prestrønning (1833-1859) og Svend Andersaune (1799-1895). Jørgen Wehn fra Ålen var en av de fremste spellmenn i sin tid. Fra 1877 var han stasjonsmester i Haltdalen og virket samtidig som spellmann der. I 1950-åra fikk vi det første spellmannslaget i nåværende Holtålen kommune, Haltdalen spellmannslag. Laget var i virksomhet i over 20 år, og var aktivt med i kulturlivet.

De siste åra har barn og unge fått opplæring i folkemusikk gjennom skole, musikkskole og privat undervisning. Ålen juniorspellmannslag hadde sin beste periode rundt 1990. Ved å arbeide kontinuerlig med rekruttering håper vi at folkemusikken også her i distriktet fortsatt skal være liv laga.

Korsang i Haltdalen

Oddmund Volden

Det første koret i Haltdalen, som hadde bra kvalitet og som holdt det gående en del år, var Haltdalen songlag, et blandakor som ble stiftet i 1916 eller -17. Dirigent den første tida var organist Harald Åsen. Senere var flere dirigenter innom koret i kortere tid. Jens Halstein Nygård dirigerte noen år. Koret som var tilsluttet Orkla og Gauldal sangerforbund, bestod av 25–30 sangere. Det holdt konserter ved festlige anledninger i bygda og ved høytidene i kirka. Koret opptrådte både i Ålen og Singsås, og deltok på det årlige sangerstevnet. De lengste turene gikk til Løkken og Oppdal. I 1925 stod koret som arrangør av sangerstevnet i Haltdalen. Etter 1927 var lærer og klokker Paul Kregnes dirigent, og senere Oleanna Rimstad.

Langlete blandakor ble stiftet av Peder Bergan i 1922. Han var ferdig med lærerskolen, men fikk ikke arbeid de første par årene og bodde hjemme. Han ble likevel ikke sittende og tvinne tommeltotter, han startet sangkor. Koret øvde i Gildset skole, der det var orgel. Korøvelsene var et samlingspunkt i en tid da det var mye ungdom utover bygdene, og da en måtte skaffe seg underholdningen selv. Koret

Haltdalskoret 1950: 1. rekke fra venstre: Klara Knudsen, Ola Rimstad, Jorunn Evenås. 2. rekke fra venstre: Inga Rønning, Dagny Haugen, Helga Langlete, Ella Bergan. 3. rekke: Iver Volden, Anders Grønseth.

deltok i sangerstevnet på Oppdal ved St. Hans tider 1923, og var med på et slags minisangerstevne i Folkets Hus i Haltdalen sammen med koret i Øverbygda og korene på Stensli og Graftås. Sangkoret fikk ikke så lang levetid. I 1924 ble dirigenten ansatt som lærer i Orkdal og flyttet fra Haltdalen for godt. Dermed gikk koret inn.

Haltdalskoret ble til i 1940, etter initiativ fra Oleanna Rimstad. Hun var notekyndig, spilte orgel, og var den som øvde inn stemmene. Øvelsene foregikk for det meste i Menighetshuset, men av og til også i Flatberg bedehus eller hjemme hos Oleanna og Ola Rimstad. De to var drivkraften i koret. Koret var tilsluttet Norges Kristelige Sangerforbund, og deltok på stevner. Koret sang på basarer, juletrefester, 17. mai og alltid ved høymessen 1. juledag og 1. påskedag. Koret ble aldri stort, men det ble startet i en tid da det enda var såpass mye ungdom i bygda at det var brukbar rekruttering til et kristelig sangkor. Men da folk begynte å flytte ut etter krigen, skrumpet koret inn, og Haltdalskoret fikk også erfare det som de fleste blandakor har problemer med; å skaffe nok herrestemmer. Koret holdt det gående til utpå 1960-tallet med en liten, stabil besetning; to-tre sopraner, like mange alter, to tenorer og én(!) bass. Det var til gjengjeld gode stemmer, og de kjente hverandre så godt at de sang uten dirigent. Vi som ikke er alldeles ung lenger, husker mange fine opplevelser med Haltdalskoret.

Haltdalen kirkekor blir bare en parantes inni beretningen om korsang i Haltdalen. Koret ble startet av Terje Winge, og var i virksomhet noen år på slutten av 60-tallet, da han studerte i Trondheim og samtidig vikarierte som organist. Koret medvirket ved menighetssangen under gudstjenestene, og opptrådte av og til ved forskjellige anledninger i bygda.

Haltdalen skolekor er en annen parantes. Det kom i stand etter initiativ fra Grøt skole i samarbeid med den kommunale musikkskolen. Koret var i virksomhet noen år på slutten av 80-tallet, og de fleste medlemmene var jenter (her som i de fleste andre «blandakor»). Dirigent var Gunhild Svenkerud, og høydepunktet for koret var turen til Oslo i 1990, der barnekor fra hele landet var invitert til å danne et storkor som en del av underholdningen på selveste Holmenkolldagen.

Haltdalen mannskor ble offisielt stiftet i 1985, men den spede begynnelse til koret finner vi i 1981, og foranledningen var slik: Haltdalen arbeiderlag hadde 80-års jubileum, og 6–7 karer satte seg ned for å pønske ut noe som kunne brukes som underholdning på festen. Resultatet ble et innslag med flerstemt sang. At dette skulle utvikle seg til et kor, skyldes at de sangglade amatørene snart fikk en profesjonell dirigent og musikalsk leder, Tore Reppe. Kvaliteten på koret ble bedre og bedre, men problemet var å få tak i nok sangere. Det løste seg etter hvert utover 90-tallet da det kom tilsig av sangere fra Ålen og ikke minst fra Singsås.

Mannskoret har fra 1992 og utover skaffet seg et stort publikum med sine årlige kabareter, som er blitt framført både i Singsås og Haltdalen. Haltdalen mannskor har vært en viktig bestanddel i «Buanesspelet» på Rognes. Ellers har koret deltatt sammen med andre kor ved forskjellige anledninger, fra Stjørdal i nord og til Tynset i sør. Den lengste utfarten var da mannskoret ga seg med på en bustur til Østerrike, og fikk sjansen til å holde kirkekonsert i landsbyen Mittersill i Tyrol. Et foreløpig høydepunkt i korets korte historie var deltakelsen i Midtnorsk korkonkurranse våren 1998, der Haltdalen mannskor vant sin klasse med Tore Reppe som dirigent.

Ålen musikklag

Av: Anders Grønli

Ålen musikklag - til vanlig kalt strykeorkesteret - var et salongorkester som i ca 30 år så å si sammenhengende var i aktiv virksomhet under ledelse av organist Hans Haugen. Orkesteret holdt til på Graftås, men hadde også medlemmer fra andre deler av bygda. Det som her skrives om Ålen musikklag bygger vesentlig på opptegnelser av Peder Bårdstu om de første åra - og på lagets protokoll for tidsrommet 1943- 60, ført i pennen av Ragnar Haugen. I tillegg har andre medlemmer av laget gitt verdifulle opplysninger.

Peder skriver: «Rundt 1927 kom Olav Kvål hit til Ålen som lensmannsbetjent. Han var veldig interessert i sang og musikk. Utover 1927-28 ble han kjent med en del personer som spilte forskjellige instrumenter, deriblant Ingebrigt Djupdal. De to sammen med noen til ble da enige om å prøve å få i stand et salongorkester, og de kom i gang med Ingebrigt som leder. Olav Kvål spilte ikke noe instrument selv, men han var aktivt med for å få orkesteret, som fikk navnet Ålen musikklag, til å lykkes.» Det fortelles ellers at Kvål ble spesielt imponert over at bygda hadde så mange gode felespellmenn og at en stor del av dem spilte etter noter, noe som var en forutsetning for å være med i orkester. Anders Haugen var nettopp død, men hans opplæringsvirksomhet hadde båret frukter. Et flertall strykere dannet stammen i laget, mens noen utvalgte fra Graftås hornmusikk og Ålen musikkorps utgjorde blåsegruppa.

Vertskap for de fleste øvelsene i Ålen musikklag. f.v. Hans, Magnhild, Ragnar og Olava Haugen.

Med Ingebrigt Djupdal fikk orkesteret fra starten en erfaren leder. I yngre år var han med å starte både hornmusikk og strykekvartett, og ei tid var han også kordirigent. Fra 1907 arbeidet han ved Folldal verk der han fikk i gang hornmusikkorps, som han var leder for i sju år. I Ålen musikklag var Ingebrigt også lagets første solist. Han overlot derfor ganske snart taktstokken til Hans Haugen, som også deltok på orgel. I den 30 år lange perioden han var leder hadde orkesteret sine ukentlige øvinger på Graftås - i ungdomshuset, Engan skole, badstua og på omgang i heimene. Medlemmene vådde ofte i djupsnøen helt fra Stene og Almås, og fra Holden til stua på Haugen, som var vanligste øvingssted, spesielt vinters tid. Etter innarbeidet ritual ommøblerte de første som kom slik at alle fikk plass - bl. a. satt to mellom bena på stuebordet, etter at det var lagt ned på golvet. Og i pausen serverte Olava - senere også Magnhild - kaffe. De siste krigsåra og noen år etter var ikke det så enkelt. I oktober '43 skriver Ragnar: «Det ble besluttet å ha kaffe på øvelsene. Musikerne tar med seg (leverer inn) litt kaffeerstatning (p. g. a. krigen er ikke kaffe å få kjøpt) og tar med niste.»

Om opptredener i '30- åra skriver Peder Bårdstu, som senere selv ble medlem: «Vi hørte laget spille i forskjellige festlige anledninger. Det skapte høytid med sine fremførelser; vi skal huske på at dette var lenge før vi fikk radioen å lytte til.» - Det er tydelig at strykeorkesteret må ha hatt en viktig funksjon innen det lokale kulturlivet. Få andre bygder hadde på den tida tilsvarende musikklag. En titt i lagets notearkiv viser også at repertoaret ikke bare var av

det enkle slaget, men satte forholdsvis store krav til utøverne. Flere fikk også prøve seg som solister.
Vi tar også her med lista Peder Bårdstu har satt opp over de som var med i musikklaget de første åra - sikkert en blanding av rutinerte musikere og lærlinger. (I ettertid har spesielt mange felespellmenn fortalt at de hadde sin beste læretid i Ålen musikklag). Instrumenttype bak navnet står bare for de som ikke spilte fele:
Ingebrigt Djupdal, Kristen Nesgård, Bjarne Renolen, John Sundt, bratsj, Kari Kirkbakk, John J. Grønli, cello, Hans Haugen, orgel/dir., John Saksgård, Konrad Kirkbakk, klarinett, Jenny H. Grønli, Per Grønli Støvne,kornett, Hilmar Løvdal, fløyte, Alfred Grytbakk, kornett, Jens Bjerkestrand, bratsj, Harald P. Reitan, kornett, Anders R. Rønning, kornett, Olav Renolen, Solan Renolen, Agnar Krokan, Ingebrigt Engan, Ragnar Bårdstu, basun, Rut Sandvold, orgel/piano.
Som vi ser var 22 amatørmusikere med før krigen, noen rett nok bare for kortere tid. Vanlig besetning var 12-15 stk., men etter hvert som arbeidsledigheten minket utover 30-åra, reiste flere og flere bort. Fra 1939 måtte musikklaget midlertidig innstille virksomheten.

Så kom krigen, og mesteparten av all lags- og foreningsvirksomhet opphørte. Men Ålen songlag med Hans Haugen som dirigent fortsatte øvelsene stort sett som før, og omsider kom han også i gang igjen med Ålen musikklag Sekretær Ragnar Haugen innleder møteboka slik: «Ålen musikklag gjenopptok arbeidet den 9. mai 1943 etter å ha ligget nede i mange år. Vi har holdt noen øvelser utover våren, i alt 7. De som er med i orkesteret:

- 1. fiolin: Bjarne Renolen, Peder Bårdstu, Peder Guldal, Kristen Nesgård
- 2. « : John J. Grønli, Jon Saksgård
- Fiolin obl.: Ingebrigt Engan, Jarle Støvne
- Cello: Jon J. Sundan
- Fløyte: Hilmar Løvdal
- Kornett: Ragnar Haugen
- Basun: Ragnar Bårdstu
- Orgel/Dir.: Hans Haugen»

Musikklaget hadde flere opptredener allerede denne våren, og for første gang hører vi om samarbeid mellom Ålen songlag og Ålen musikklag, noe som kom til å bety mye for begge laga i åra framover. Og fra nå av fikk musikklaget mange gode år. Interessen for - og oppslutningen om - laget var

Ålen musikklag ved feiringa av Hans Haugens 70-årsdag 1960: Bakerst f.v.: Ragnar Haugen, Hilmar Løvdal, Ragnar Bårdstu, Jon J. Sundan, Rut Sandvold. Foran f.v.: Peder Bårdstu, Norvald Sundan, Hans K. Kirkhus, Hans Djupdal, Ingebrigt Engan, dir. Hans Haugen, John O. Grønli, Arne Sundan og John Saksgård.

stor. Nye medlemmer som etter hvert kom med var Guttorm Nyrønning, Hans K. Kirkhus, Jan Østeng, Hans Djupdal, Jon O. Grønli, Norvald Sundan og Arne Sundan på fele, og Hallstein Grønli på bratsj. På slutten av 40-tallet kjøpte laget en brukt kontrabass for 700 kr. Medlemmer forskutterte kjøpet. Ragnar Haugen gikk nå over til å bruke bassen, og nytt medlem på kornett ble først Bernhard Reitan, senere Hans Henrik Støvne og Einar Nesgård. Rut Sandvold var med på piano når det lå til rette for det, og på 50-tallet medvirket Jonas Røise som sangsolist ved en rekke anledninger. Solist på fiolin var Peder M. Guldal.

På de forskjellige arrangementer til lag og foreninger har etterspørselen etter sang og musikk alltid vært stor. Tidligere var det langt flere slike enn det er i dag, og Ålen musikklag medvirket ved jubileer, innvielser, inntektsfester, 1. og 17. mai, sangerstevner m.m., foruten at laget selv stod som arrangør av konserter og fester. Kritikerne var stort sett positive, og Hans Haugen og hans mannskap var stort sett alltid godt forberedt. Derfor kunne Ålen musikklag og Ålen songlag bare få dager etter freden i 1945 - den 12. mai - arrangere festkveld og konsert i Folkets hus med i alt 20 sang- og orkesternummer på programmet, en jubelfest som mange ennå husker (se program). I sankthanshelga noen uker etterpå ble alle lagsmedlemmene, noen med fruer, invitert til Odlaug og Olav Kvåls bryllup i Dalsbygda. Det satte alle stor pris på, og stifteren av laget sikret seg på sin side ekstra fyldig bryllupsmusikk både i kirken, ved middagen og til dansen. Det var ellers vanlig at en spilte i kirken når lagsmedlemmer giftet seg. Av arrangementer for øvrig nevner vi minnestund i Graftås ungdomshus over de som mistet livet p.g.a. krigen. Musikklaget spilte sørgemusikk, og fem talere mintes de som døde: Hans Kosberg (Ole Nesvold), Andreas Solheim (Iver Brendhaugen), Jon(se) Holte (Jon J. Holden), Rolf Reitan (Harald P. Reitan), og Lars Kirkbakk (Eilif M. Hofstad).

To store musikkarrangementer i Ålen var Gauldal sangerforbunds stevne i 1946 og 100-årsjubileet for korsangen i Ålen i 1948. Ålen musikklag var viktig støttespiller under begge. Ved 100-årsjubileet var det lørdag kveld sangerfest, og søndag kirkekonsert - noe av den ble kringkastet - og deretter konsert om ettermiddagen og festkveld med sang og musikk på Graftås. Litt av en maratonforestilling for sangere og musikere, men et jubileum som huskes av mange.

Ålen musikklag samarbeidet også med sang og musikklag utenfor bygda, bl. a. var sangkoret «Framsteg» fra Trondheim på Liaåsen og holdt konsert flere ganger. Men her tar vi med noen linjer av hva organist Gjendem skrev i Fjell-Ljom etter en felleskonsert med Røros blandetkor i Røros kirke våren 1958: «Det ein i første rekke merka seg ved spelet åt musikklaget var den tvers igjennom gode tolkinga av Andanten frå Paukesymfonien av Haydn. Musikarane kasta seg med glede inn i den herlege musikken så påhøyraren vart med. Og dette er vel nett det store aktivum med amatørmusikken: Gleda!»

Ja, hva ellers kunne få folk til å vasse til øvelsene kilometervis i djupsnøen? Men selv om veger og framkomstmuligheter etter hvert ble bedre, minket oppslutningen om musikklaget. Etter at bare 5 - 6 personer flere ganger har møtt til øvelse, skriver Ragnar Haugen i mars 1960 for siste gang i møteboka bl. a.: «En anser det nå nytteløst å gjøre flere forsøk på å få laget til å gå. Hva det vil bli til i framtida er helt uvisst. Kanskje er dette slutten på Ålen musikklags forøvrig noe skiftende tilværelse. Vi har også hatt mange svært «gode år.» Det ser svart ut for rekruttering, særlig når det gjelder strykere, for yngre felespillere er det smått med for tiden. Ålen musikklag har nok sikkert - må en vel kunne si - hatt sin misjon, særlig for musikklivet og musikkinteressen i sin alminnelighet i bygda. Foruten egne arrangementer og samarbeid med Ålen songlag har laget assistert med musikalsk underholdning ved svært mange fester og jubileumsarrangementer i forskjellige lag og organisasjoner - og alltid uten ett øre i godtgjørelse. Lagets økonomi har derfor heller aldri vært særlig å skryte av. Egne arrangementer har nok av og til innbrakt en del, men de har også mange ganger gitt lite igjen. Den visstnok eneste stønaden en har fått var kr 700,- av kommunen da laget kjøpte kontrabassen. Slik som det ser ut nå er eneste håpet for laget at «gammelkaran» ennå en gang går inn for saken igjen, for det er ennå såpass mange spillemenn i bygda at det skulle kunne bli et noenlunde brukbart orkester. En får håpe det beste. - Det er i vinter innkjøpt en arkivkasse hvor musikklaget kan få oppbevart alle notene i påvente av bedre tider.»

Musikkverksted

Av Jørgen Løvdal

Ett av tiltakene Holtung har satt i gang for ungdom i løpet av sin levetid, er «Musikkverkstedet». Dette er et øvingslokale for lokale band og spellmannslag. Her kan ungdom i alle aldre dyrke sine musikalske hobbyer. «Musikkverkstedet», som er etablert i Hovsheimen, kan tilby et utvalg av tekniske hjelpemidler som mikrofoner, forsterkere og høyttalere m.m.

Andre etasje i Hovsheimen har mer eller mindre blitt et knutepunkt for musikklivet. Både folkemusikkgrupper og rockeband har benyttet seg av tilbudet. Til en akseptabel øvingsavgift, får hver gruppe benytte seg av utstyret «Musikkverkstedet» har å by på. Øvingsdagene er alle dager i uka unntatt onsdag, da deler av huset benyttes til møtevirksomhet. Hver øvingsdag kan to band bruke verkstedet til fastsatte tider.

Da prosjektet kom i gang i 1996, var interessen stor for dette nye tiltaket. Nye band ble dannet, og grupper som allerede eksisterte, fikk et nytt øvingslokale, der de kunne utvikle seg. I starten oppstod det noen ganger vanskeligheter med å finne øvingstid til alle de forskjellige grupppene, og stadig viste nye grupper sin interesse. I dag er situasjonen dessverre en helt annen. Grunnet utenbygds skolegang, har mange grupper måttet slutte å øve. Det blir vanskelig for dem å overholde ei bestemt øvingstid når bandmedlemmene er så spredd. I dag er det bare tre band som benytter seg av tilbudet, men også disse bandene opplever vanskeligheter med å finne øvingstid.

Bandene som benytter seg av «Musikkverkstedet» får hvert år tilbud om å opptre under musikkens uke. Dette har vært gjennomført i Ålen samfunnshus, men selv da interessen rundt «Musikkverkstedet» var på topp, var det vanskelig å få gjennomført slike konserter. Bandene har følt at de ikke er gode nok til å opptre offentlig. Denne mentaliteten har også gjenspeilt seg under Ungdommens kulturmønstring. For å gjøre noe med dette, har leder for Holtung, Olve Morken, engasjert veiledere som skal gi gruppene råd og vink om hvordan de kan forbedre kvaliteten på spillinga si. Disse veilederne er godt bevandret i musikklivet. Flere av gruppene på «Musikkverkstedet» har gjennom tida benyttet seg av dette tilbudet.

Dersom noen musikere/band fatter interesse for tiltaket, kan de henvende seg til Holtung v/Olve Morken.

Vi i Oppunder Fjellbandet ønsker både øvende band og kommende band på musikkverkstedet lykke til videre på musikkens veier.

«Polkagrisan»

Tekst: Gudbrand Grøt
Foto: Anne Petra Fætten

To-radermusikken i området har ingen lange tradisjoner. I hvert fall ikke i organiserte former. Her har Roar Baustad Drøyvoll i Haltdalen nedlagt et stort nybrottsarbeid.

Roar som er selvlært på torader instruerte i nybegynnerkurs våren 1995. Det var sju med på kurset, og fem av disse sammen med to selvlærte ble opptakten til «Polkagrisan» høsten samme året. Ytterligere to nybegynnerkurs har Roar hatt, og alle de ivrigste er rekruttert til klubben. Det er nå 27 medlemmer i «Polkagrisan», hjemmehørende i Ålen, Haltdalen og Singsås, og som deltar mer eller mindre aktivt. Det er øvelser hver onsdag i perioden september–juni. Gruppa stiller i ca. 30–40 oppdrag pr. år, for det meste gratisoppdrag til arrangementer av ideelle lag- og organisasjoner. Sporadiske underholdningsinnslag i årsmøter, julebord, geburtsdager, martna og salgsmesser gir noen inntekter i kassa.

Gruppa deltok også under ski-VM, og var sist sommer representert på Selbufestivalen i gammeldans med 22 stykker.

Spilleglede er gruppas hovedmålsetting. Artig har de det sammen, og attpåtil gleder de også andre med sin musikk.

Roar Baustad Drøyvoll har hele tiden vært musikalsk leder og «krumtappen» i foretagendet. I Roars regi vil det ikke bli flere nybegynnerkurs nå, da han heller vil konsentrere seg om å videreutvikle de som nå er med. Men selvlærte kan sikkert få innpass i klubben.

«Polkagrisan» på bildet er første rekke fra v.: Sofie Krogh, Vigdis Brende, Magnar Bakken, Trond Engen, Roar Baustad Drøyvoll, Aud Heksem, Gjertrud Heksem, Gullaug Singsås. Bak fra v: Helge Engen, Morten Engen, Tone Engen, Harald Fætten, Arnt Ove Lodgård, Oddleif Heksem, John Arne Aasen, Odd Løhre, Ivar Moan Djupdal, Svend P. Morseth, Atle Engan.

Reidar Moholdt og trekkspillet

Av: Gudbrand Grøt

Det er i år 75 år siden første kontakt ble innledet mellom trekkspillet og Reidar Moholdt.
Og skal musikktradisjoner i distriktet presenteres er Reidar og trekkspillet uløselig knyttet sammen.

På trappa heime i «Børsan» med første kromatiske trekkspillet

Det var som 4-åring Reidar først begynte å fingre på trekkspillet til Hans Kirkhus, – «Hans Buen», som senere reiste til Amerika. Han måtte da ha spillet på bordet når han «spilte» på det.
Fra sine to brødre, Martin og Ole, som arbeidet på Svalbard, fikk han sitt første eget spill. Det var et 2-raders durspill. Dette ble snart utskiftet da brødrene skrev til Sverige og fikk sendt kromatisk trekkspill.
Den offentlige debuten skjedde som 14-åring ved åpningen av det nye lageret på Samvirkelaget. Han spilte da sammen med litj Solan Renolen, etter å ha øvd litt sammen hos «Klokkarøm» først.
I 1934 begynte ha å spille til dans sammen med Solan Renolen og Agnar Krokan på feler og utgjorde «Litj-trioen». Navnet kom av at en fra tidligere hadde «Stor-trioen» i Ålen med eldre spillemenn. Det var slitsomme turer til de offentlige festene i distriktet. På sommers tid gikk det til fots og om vinteren på ski med trekkspillet på ryggen.
Reidar har tydeligvis levd etter mottoet «selvgjort er velgjort». Grundig var han i sitt selvstudium, men øvelsesmulighetene ble svært variable. Det måtte annet arbeid til for å livnære seg og familie. Med anleggsarbeid ble det ikke den beste kombinasjonen. I 5 vintre arbeidet han på Svalbard, og rundt på anlegg ellers med flere mann på brakka, ble det vanskelig med skikkelig øving.
I 1947 ble anleggsarbeideren fra Ålen for alvor kjent landet over som trekkspiller. Han arbeidet da i Trondheim og fikk anledning til prøvespilling i radioen. Det medførte etter hvert en rekke opptredener i radioen. Det skjedde på direkt'n.
Et nært samarbeid med Kåre Korneliussen ble også innledet på denne tiden som førte til den landsomfattende turneen, «Vi spiller opp». Etter starten 17. mai i Kirkenes ble en rekke steder landet over besøkt. Foruten de to trekkspillerne var også musikere på balalaika og Hawaii-gitar med i troppen og sangerinne.

I alt 107 konserter mener Reidar å huske det ble totalt ut av dette. Arnt Haugen deltok også på en del av turneen.
Det er klassisk musikk Reidar har likt best, og han er blitt akseptert i et distrikt hvor trekkspillet egentlig har vært forbundet med gammeldans. I heimbygda er det så utvilsomt fela som har vært hovedinstrument.
Frosini har vært den gjeveste komponisten for Reidar, og mye av ham er blitt spilt.
Med i kofferten til første femraderen lå noteheftet av Ottar E. Akre. Ut fra dette lærte han seg noter. Når Akres trio var på radioen, fartet Reidar rundt i bygda for å høre radio der de måtte ha det. Akre ble senere en god personlig venn av Reidar, og de holdt kontakten.
Artig har denne en hel menneskealder med trekkspillet vært. Rik på penger har han ikke blitt av musikken, men rik på minner og gode venner, som han har satt stor pris på.
Plater har han ikke spilt inn. Det er nok av dem som har gjort det, er hans lakoniske kommentar til det spørsmålet.
Ni trekkspill har han hatt. Men det har også vært andre intrument i hans lange musikalske liv. Han har mangeårig aktivt medlemskap i Ålen Musikkorps. Her har han spilt både althorn, trompet og bass. Han har Norsk Musikkorps Forbunds diplom for sitt arbeid for amatørmusikken. I 1986 ble han tildelt Holtålen kommunes kulturpris.
I kjelleren heime har han innredet eget «musikerrom». Her er veggene dekorert med plakater fra turneene, bilder og diplomer. Her er en kommode fylt av noter, med egen skuffe på Ottar Akre. Det har blitt lite med spilling de senere årene, men har tenkt å prøve litt til vinters igjen!

Senere utgave av trekkspilleren Reidar Moholdt.

Musikerfest i Ålen 1943

Av: Anders Grønli

Tidligere møttes ikke spellmenn til ukentlige øvelser slik spellmannslag og trekkspillklubber gjør i dag. Et forsøk på å samle alle spellmenn i Ålen i mellomjula 1943 var slik et ganske spesielt tiltak. Trekkspillerne Reidar Moholt og John K. Hov fikk ideen til dette, og sørget for at ca. 50 spellmenn med damer ble invitert til Graftås Ungdomshus. Styggvær gjorde at bare knapt halvparten kom. Men det ble likevel en minnerik festkveld med fyldig program og mye mat (servering to ganger), til tross for at det var midt under krigen.

Til innledning spilte Reidar Moholt, John og Einar K. Hov, Solan og Olav Renolen, og Kristen Nesgård. Dernest framførte Ålen musikklag fire konsertnummer. Videre var det fløytesolo av Hilmar Løvdal, trekkspillduetter, fellesmusikk av alle trekkspill (6) og alle feler (13), og trekkspillsolo av Reidar Moholt. Etter dette siste innslaget skal en av gammelspellmennene, Andreas Reitan (Nanna) ha sagt: «E forstår me ittnå på trekkspellmusikk, men e skjønne de da må vørrå fint.»

Eldste deltaker var 70 år gamle Kristen Hov, og et høydepunkt under festen skal ha vært når «Kveiken» og «Nanna» sammen spilte gamle polser.

Andreas Solheim som skulle holde festtalen, kom ikke, men Erik Renolen holdt bordtale der han blant annet framholdt at en slik musikerfest burde bli en årlig foreteelse. Gammelklokkeren, Solan Renolen sen. holdt også tale. Han foreslo at alle musikerne skulle gå i spissen for å danne en forening som skulle ha til formål å legge opp et fond som kunne nyttes til utdanning av ubemidlede musikkbegavelser. Gode forslag, men det ble med det.

For sitt utrettelige virke for sang og musikk ble Hans Haugen overrakt en pengegave, inntekter av et konsertarrangement med Ålen songlag, og Ålen musikklag tidligere på året. Hans, som ikke visste hva inntekten skulle gå til, sa den gangen at: «No tykkje e me kainn sett opp billettprisen lite når me ha se godt program». Rørt og takknemlig tok han mot gaven med ordene: «E ha hørd mye snakk øm sjokk, å no ve e kerr de e». dette forteller Solan Renolen som selv var til stede.

Musikkorpsene i Holtålen kommune

Av: Knut Hage

Årets 17. maifeiring står ennå friskt i minne. Hva ville denne markeringen egentlig vært uten korpsenes bidrag. Kanskje et litt freidig spørsmål fra en som har vært en del av korpsmusikken i mange år, men likevel ?
I over 100 år har det med enkelte avbrudd vært spilt korpsmusikk i kommunen. På mange måter har korpsene vært både et utvidet opplæringstilbud for musikkinteresserte og en arena der de enkelte har fått utfolde sine musikalske evner.

Antall musikere som har vært innom korpsene i kortere eller lengre perioder er stort, bare etter 1960 har ca. 500 personer spilt aktivt i disse orkestrene. En kan derfor med rette si at korpsene har vært en viktig kulturell arena for svært mange innbyggere i kommunen.
Nedenfor følger en oversikt over tidligere og eksisterende orkester med blåseinstrumenter i Holtålen kommune. Ikke alle disse orkestrene er av en slik størrelse at de kan kalles

Ålen Guttemusikkorps anno 1946

korps i vår forstand av ordet, men blåseinstrumentene har vært i flertall.

GRAFTÅS HORNMUSIKKLAG

Rundt 1890, tidspunktet er ikke helt klart, tok Jon Saksgård initiativet til å starte et hornmusikklag på Graftås. Det var det første musikklaget i Holtålen med blåsebesetning. Orkesteret hadde i begynnelsen 8 medlemmer.

Etter hvert kom det med noen flere, men noe stort korps ble ikke dette.

Medlemmene måtte bekoste sine instrumenter selv, det var lenge til det skulle bli noe offentlig tilskudd til slike innkjøp.

I hvert fall ett av disse første blåseinstrumentene i bygda er tatt vare på, og begynner etter hvert å bli litt av et klenodium.

Jon Saksgård døde allerede i 1901, bare 39 år gammel. I hans begravelse deltok hornmusikklaget, og spilte noen salmer.

Etter Saksgårds død ble det et opphold i aktiviteten på godt og vel 25 år.

Laget startet opp igjen i 1927, da med Hans Haugen som musikalsk leder.

Da ble det kjøpt inn brukte instrumenter fra William Farres musikkhandel i Oslo. Solistinstrumentet, Eb-kornetten, ble det for eksempel betalt 35 kr for. Det høres ikke ut til å være noen blodpris akkurat, men i slutten av 20-åra var nok dette likevel et anselig beløp.

Besetningen i laget besto av åtte mann, med andre ord en oktett. Det ble derfor stort sett en mann pr. stemme, så det gikk ikke an å lure seg unna der. Da ville en fort bli avslørt. Laget hadde i mellomkrigstida en øvelse pr. uke, og det gikk på omgang blant medlemmene å være vertskap for disse øvelsene. Da ryddet en plass rundt stuebordet, og gjorde det beste ut av det. Det kunne nok være litt trangt enkelte steder, men stort sett gikk det bra.

Laget opptrådte ved ulike arrangementer, men stort sett var det da som nå maidagene som laget hadde det travlest på.

Da krigen kom, ble blåseinstrumentene lagt vekk, også på Graftås, men 17. mai 1945 runget igjen hornmusikken i bygda.

Etter krigen måtte mange ungdommer reise ut på arbeid, og da ble det vanskelig å holde laget i gang. Det var stort sett bare maidagene hornmusikklaget lot høre fra seg. Laget begynte etter hvert å øve sammen med korpset i midtbygda, som også hadde problemer med å holde medlemstallet oppe.

Høsten 1961 ble det så bestemt å slå de to lagene sammen til ett korps. Se mer om dette under Ålen Musikkorps.

ÅLEN MUSIKKORPS

Ålen arbeiderungdomslag samlet i 1927 inn penger for å kjøpe et orgel til å akkompagnere sangen på lagsmøtene sine.

Det kom imidlertid forslag om at en i stedet for å kjøpe orgel skulle bruke pengene til innkjøp av blåseinstrumenter og starte et korps i midtbygda, og slik ble det.

En hadde fått lovnad om å få kjøpe instrumenter fra korpset på Røros. Instrumentene var riktignok brukt i flere år og således av svært blandet kvalitet, men de ble satt i stand så godt det lot seg gjøre.

Øvingslokale var det gamle Folkets hus. Oftest var det Kristen Næsgård som ledet øvelsene. Han spilte ess-kornett, og satt ytterst på rekka. Han hadde sin egen måte å starte musikken på. Et støt i kornetten i tillegg til et lite vipp var signalet om å sette i gang. Hans Haugen ble også brukt til å lede øvelsene en gang i blant. På øvelsene han ledet var det ofte med medlemmer fra hornmusikklaget på Graftås.

Korpset økte i antall etter som årene gikk, og hadde mot slutten av 30-årene ca 20 medlemmer.

1. mai var ofte en stri dag for korpset. Da var det musikk gjennom midtbygda kl. 7 om morgenen. Da samla korpset seg på det såkalte Kooperativberget og spilte Internasjonalen der. Så var det avmarsj nedover bygda med et repertoar bestående av marsjer og arbeidersanger. Kl. 11.00 tok de toget opp til Reitan stasjon, og marsjerte hele vegen ned til midtbygda. Senere var det å sette seg opp på en lastebil for å fraktes ned i Haltdalen, hvor de spilte i demonstrasjonstoget.

Fra Haltdalen bar det igjen opp til Ålen for å spille i demonstrasjonstoget der.

Ellers deltok korpset på morsfester, nyårsmesser og stevner av ymse slag.

Korpset var i sammenhengende drift fram til våren 1940. Da ble det, som med så mye annet, opphold i virksomheten fram til krigens slutt. Men den 17. mai 1945 var korpset atter med i feiringen av nasjonaldagen.

Etter krigen reiste mange ålbygger ut på arbeid, og

dermed ble det problemer med å holde korpset i gang. Da ble det startet guttemusikkorps i bygda. Se omtale av guttemusikkorpset nedenfor.
I 1960 og 1961 kunne ikke ålbyggene stille eget korps på føttene, og Haltdalen Musikkorps spilte i Ålen på mai-dagene.

Mange syntes at det var forsmedelig at ei bygd som Ålen med sine musikktradisjoner ikke klarte å holde seg med korpsmusikken sjøl. Derfor ble det høsten 1961 tatt initiativ til å få i gang et voksenkorps i bygda igjen.
Nils Moan og Magnus Bakken kontaktet Rolf Johnsen, som var elverksbestyrer i Haltdalen, og ba han om å dirigere korpset. Han hadde korpsbakgrunn fra Trondheim, og la etter hvert ned et stort arbeid for å bygge opp igjen korpset i Ålen. Blant annet arrangerte og skrev han ut mye av musikken som ble spilt. Mange av disse notene ligger fortsatt i korpsets arkiv.
Korpset ble nå utvidet til janitsjarbesetning, dvs. at det ble tatt i bruk klarinetter og saxofoner i tillegg til messinginstrumentene.
Dersom korpset trengte forsterkninger på noen instrumenter, hadde Johnsen gode kontakter i andre korps, slik at musikere derfra kunne være med som støttespillere. Johnsen dirigerte bl.a. Støren Musikkorps en del år, og en del musikere derfra var med ålbyggene på flere stevner.
Korpset har også opp gjennom årene hatt veldig god hjelp og støtte i Rolf Lindstad, som var musiker, senere dirigent i Forsvarets Musikkorps i Trondheim. Han var her ofte i påskeferiene, og hadde seminar og øvelser med korpset i forbindelse med dette. Korpset har også fått mye notemateriell av ham.
Det var ikke så enkelt å drive korpset de første åra. Innkjøp av instrumenter, noter og uniformer krevde stor egeninnsats av medlemmene og deres ektefeller.
Korpset hadde en meget aktiv støtteforening, som skaffet til veie verdifulle midler til diverse innkjøp, bl.a. til fane.
De første jentene kom inn i korpset i 1965. Siden den gang har andelen av jenter i korpsbevegelsen utviklet seg slik, at det nå er guttene som er i mindretall i korpsene. Som på så mange andre områder i samfunnet ser det ut til at det er jentene som trår til og viser ansvar for å holde de ulike aktivitetene i gang.

Størrelsen på korpset har variert en god del opp gjennom åra. Etter at de første musikerne sluttet i skolekorpset på midten av 70-tallet, har Ålen Musikkorps hatt få rekrutteringsproblemer. Våren 1983 var korpset på sitt største. Da var korpset med sine 56 musikere ett av de største korpsene som stilte på musikkstevnet på Melhus. Siden har medlemsmassen krympet en del, men gjennomsnittet har de siste åra ligget på i overkant av 30 medlemmer.
Korpset arrangerte i 1979 kretsstevne for musikkorpsene i fylket. Det er ett av stevnene som huskes best i kretsen, og som er samtaleemne når medlemmer i Ålen Musikkorps møter musikere fra andre korps som var i Ålen stevnehelga i 1979. Det som huskes best fra stevnet, er været en ble «velsignet» med. Det øste nemlig ned hele helga, og det ble et svare strev for å legge forholda best mulig til rette for de ulike aktivitetene. Under festmiddagen søndag var det så kraftig vind, at stevneteltet holdt på å blåse ned. Teltet var bardunert med alt som fantes av tau på Samvirkelaget, og mange musikere var plassert rundt teltet. De som satt inne og koste seg med kjøttkaker m.m. visste heldigvis lite av det som foregikk ute. Det gikk heldigvis bra, men det ble mye ekstra arbeid på korpsmedlemmene med hjelpere for å avvikle stevnet slik det var planlagt på forhånd.
Korpset har ved siden av å delta på musikkstevner i kretsen vært på et par utenlandsturer. Den lengste gikk til Praha i 1997.
Dirigenter har vært Rolf Johnsen, Ragnar Haugen, Hans Kirkhus, Knut Hage, Bjørn Bårdstu og John A. Smith.

ÅLEN A.U.L. GUTTEMUSIKKORPS

I 1944 ble det startet guttemusikkorps i Ålen. (Det var enda ikke snakk om at jenter skulle være med.). Korpset hadde til å begynne med ca. 20 medlemmer. Instrumenter ble lånt av Ålen Musikkorps, som ikke var i drift under krigen. Dirigent var Reidar Moholdt. Flere av guttene var selv utover og spurte Reidar om han ville dirigere. Betaling skulle han få også, sa de. Men lønn ville han ikke ha. Det var vel ikke så mange av ungene som hadde så mye å bidra med, heller. Enkelte av guttene fant likevel på ei råd for å påskjønne dirigenten. De visste at det på grunn av krigen var knapt om tobakk, og Reidar var nok også i beit for slikt. Derfor var det noen som så sitt

snitt til å rappe med seg noen tobakksstrå heimefra i ny og ne som så ble overrakt dirigenten.
Reidar Moholdt skulle senere i 1944 være med Kåre Korneliussen på trekkspillturne, og Kristen Nesgård måtte ta over dirigentansvaret. Kåre Korneliussen ble imidlertid ganske snart arrestert av tyskerne, og Reidar Moholdt kom etter en tid heim igjen.
Øvelsene var til å begynne med i Folkets Hus, men der var det kaldt og hustrig å holde til. Derfor ble en del øvelser holdt i stua til Reidar Moholdt.
Første opptreden var på juletrefesten i Hov skole i 1944. Da satt musikerne oppover trappa og spilte der. Maidagene 1945 ble en stor skuffelse for guttemusikerne. Da kom nemlig de voksne og tok tilbake instrumentene som de hadde lånt bort til de unge musikerne. De skulle spille selv 17. mai.
Men etter krigen måtte mange av de voksne reise ut på arbeid, og instrumentene ble ledige igjen.
Reidar Moholdt var fortsatt dirigent for korpset et par år. Så måtte han reise bort igjen, og John K. Hov trådte til som dirigent.
Etter hvert som medlemmene i korpset vokste til, måtte de ut på arbeid, og det ble problemer å holde korpset i gang.
I 1950 startet derfor John K. Hov med opplæring av helt nye musikere, Ålen Guttemusikkorps II.
I 1953 begynte tidligere musikere å komme tilbake til bygda, både fra arbeid og militærtjeneste. Flere av disse begynte i korpset, og noen år framover ble det drevet ganske godt og iherdig, med to øvelser for uka. Nå var det altså en blanding av barn og voksne i korpset. De holdt flere konserter både innen- og utenbygds, bl.a. i Tydal, Haltdalen og Hessdalen.
I andre halvdel av 50- årene ble det stadig tyngre å drive korpset, og etter hvert ble korpsene på Graftås og i midtbygda slått sammen for å klare spillingene på maidagene. Hans Haugen ledet disse øvelsene før maidagene til og med 1959. Da ble det rolig på korpsfronten i Ålen i to år. Hvordan det siden gikk, står omtalt under Ålen Musikkorps.
Tidligere medlemmer i Guttemusikkorpset hadde et treff på Kjempeplassen i 1986. Til dette treffet skrev Peder Bakken en prolog. Den er tidligere gjengitt i Oppunder fjellbandet 1994.

HALTDALEN MUSIKKORPS

Første gang det ble startet korps i Haltdalen var i

Haltdalen musikkorps

1957. På Gildseth skole var det da en lærer som het Jon Mosand, og han fikk i stand blåseorkester i kretsen. Ensemblet ble ikke så veldig stort, 8 - 10 peroner. Øvelsene foregikk i Gildseth skole.

Allerede året etter ble en del personer fra lenger opp i bygda med på øvelsene, og Haltdalen Musikkorps ble stiftet i 1958. Korpsets første formann var Oddmund Volden, og musikalsk leder ble Rolf Johnsen. Han var elverksbestyrer i Haltdalen, og dirigerte korpset fram til 1962. Det ble kjøpt inn nye instrumenter fra Olaf T. Ranum i Trondheim. Til å begynne med var det messingbesetning i korpset, men etter hvert kom det med klarinetter og saxofoner.

I 1960 og 1961 måtte haltdalingene hjelpe ålbyggene med musikk maidagene. Nå var rollene byttet om. Tidligere hadde ålbyggene spilt i mange år i Haltdalen. Korpset var også til Glåmos et år for å spille i 17. mai-toget der.
Haltdalen Musikkorps var med i sitt første stevne i 1960, på Heimdal.
I 1962 tok Jon Reppe over som dirigent, og han ledet korpset fram til 1964. Da var det blitt vansker med rekrutteringa, og korpset ble lagt ned. Enkelte av medlemmene ble nå med i korpset i Ålen.
I 1969 ble det på ny blåst liv i korpset. Også denne gang var det Jon Reppe som dirigerte. Denne gangen klarte en å holde korpset i gang i 6 år. Da måtte en på ny legge inn årene.
Vinteren 1983 ble det igjen oppstart for Haltdalen Musikkorps, og siden den gang har korpset vært i kontinuerlig drift.
Dirigenter i disse årene har vært Bjørn Bårdstu, Tore Reppe, Kari Aasmoe, Nina Rise, Johan Sølberg, John A. Smith og Leif Martin Kristoffersen.
Hvert år arrangerer Musikkretsen i Sør-Trøndelag stevner rundt omkring i fylket. Haltdalen Musikkorps har deltatt på de fleste av disse etter at korpset kom i gang igjen i 1983.
Det er nedlagt et stort arbeid for å holde korpset i gang, og bygdafolket har vært flinke til å støtte opp om korpset.

ÅLEN SKOLEKORPS

Etter initiativ fra foreldrerådet ved Hov skole ble det høsten 1970 satt ned et utvalg som fikk i oppdrag å se på muligheten for å danne et skolekorps i bygda. Formann i utvalget var Jon Peder Jensås. Dessuten var Norvald Sundan, Jon Olav Nesvold og Knut Hage med i utvalget.
Utvalget skulle planlegge innsamling av midler til innkjøp av instrumenter og annet utstyr, samt forberede et møte til endelig stiftelse av korpset.

Ålen skolekorps

Aksjonen fikk meget god oppslutning, og 27. mai 1971 ble stiftelsesmøte holdt.
Opplæringa startet i begynnelsen av oktober samme år med instruktører fra Ålen musikkorps. Første fellesøvelse var 19. januar 1972.
Knut Hage ble engasjert som dirigent fra starten, og har siden ledet korpset ut sesongen 1998, med et avbrudd på _ år i sesongen 1996/97.
Korpset ble allerede fra starten en viktig faktor i lokalmiljøet. Hele 40 elever ble tatt opp som aspiranter første året, så det var et stort og tidkrevende arbeid å få disse i spillbar stand. Første opptreden var 17. mai 1972. Høsten 1972 ble 7 nye aspiranter tatt opp, og slik fortsatte det med nye aspirantopptak hver høst. Våren 1974 gikk de første medlemmene ut av korpset, og mange av dem fortsatte i Ålen musikkorps.
Gjennom de årene korpset har eksistert har 340 barn vært innom skolekorpset. Da er dagens medlemmer og aspiranter medregnet.
Av de som har gått ut av skolekorpset har 90 etterpå vært med i voksenkorpset. Mange har reist ut, og blitt med i korps på sine nye hjemsteder.
Korpset var på sitt største midt på 80-tallet. Da telte korpset i overkant av 80 medlemmer med smått og stort.
Korpset har deltatt på mange stevner og festivaler, både i Sør-Trøndelag og andre steder i landet. Dessuten har korpset i sine jubileumsår gjennomført en utenlandstur. Målet er at alle medlemmene skal få sjansen til å være med på en utenlandstur i sin korpstid.
Følgende land har blitt besøkt en eller flere ganger: Sverige, Danmark, Finland, Tyskland, Nederland, Østerrike og Tsjekkia.
Høsten 1980 fikk korpset en verdifull tilvekst. Da ble det startet eget drillkorps, med Berit Flagestad som entusiastisk leder. Drilltroppen har gjort seg positivt bemerket over alt hvor korpset har opptrådt. Under korpsturen til Nederland i 1986 ble korpsets opptreden i en fornøyelsespark filmet av et stort, profesjonelt filmteam fra Japan. Om opptakene senere ble vist på japansk TV, er ikke godt å si, men hvem vet?
Fra 1987 ble aspirantopplæringa i korpset lagt inn i musikkskolen.
Korpsene får svært sjelden betaling for sine opptredener. Som en kuriositet kan nevnes at Skolekorpset fikk sitt første spillehonorar høsten 1988 i forbindelse med åpningen av gågata på Røros !
I 1972 fikk korpset sine første uniformer. Disse ble ikke skiftet ut før i 1994. Storparten av de gamle uniformene ble innlevert hos Frelsesarmeen. Hvor uniformene siden havnet, er ikke godt å vite.
Mange foreldre har lagt ned en kjempeinnsats for å skaffe midler til korpsets drift. Det vil føre for langt å nevne alle disse her, men uten foreldrenes innsats ville ikke korpset eksistere.

Så kan en spekulere på hvorfor mange legger ned så stort arbeid for å holde skolekorpset i gang. Drivkrafta er nok troen på at aktiviteten har noe svært positivt i seg. Jeg vil derfor avslutte med følgende:
Det å spille i skolekorps gir opplæring på så mange måter: Det byr på tilhørighet og kameratskap. Gjennom deltakelse i ei gruppe der alle er avhengig av hverandre for å oppnå et godt resultat, utvikles også evnen til å respektere og ta hensyn til hverandre på demokratisk og medmenneskelig vis. Spilling i skolekorps bidrar til å øke både selvstendighet, samarbeidsevne og evne til å ta ansvar - noe som hjelper ungene i andre sammenhenger også - ikke minst på skolen - og senere i arbeidslivet.

Lermæla

Av: Johannes Lyngstad

Like overfor gården Lervoll i Vollagrenda ligger Lermæla. Her er det tatt ut leire i «uminnelige tider». Denne leira ble brukt til fuging mellom steinene i skorsteiner.

Når Dragås smeltehytte ble bygd i 1727, og senere Eidet hytte, da måtte de ha mye leire både til muring av hytta og under smelting av malmen. Den fant de i «denne Leer Grube» som de mektige menn ved verket omtalte forekomsten. Kvaliteten måtte være god, for leirfugene i det som er igjen av Eidet hytte er ennå bra, etter ca. 164 år.

Vegen fra Eidet forsamlingshus og oppover blir fremdeles kalt Lervegen, og navnet er da et minne om transporten av leire som skjedde den gang. Med litt fantasi kan en kanskje se for seg små, magre hester og skjeggete menn på tur mot smelthytta med lass. Vegen var sikkert dårlig og kjøredoningen ikke særlig bedre. Men de hadde jo et arbeid å gå til, et levebrød, selv om det var magert.

Den siste kontakt med leira fra Lermæla fikk vi fredag den 24. oktober i 1947. Da raste tårnet på Eidet smeltehytte ned. Jeg gikk på fortsettelseskolen ved Eidet på den tid, og jeg husker at vi hørte drønn, som det skulle være jordskjelv, da steinene nådde bakken, og den tørre leira fra fugene virvlet opp. Støvet la seg som en sky over hele området i flere minutter etterpå. Datoen ble notert av Einar Lyng etter hendelsen.

Men det er ikke bare Lermæla som har en historie, Lervollen har også sin. Gården var fra først av seter under Morken. Nå ligner ikke området på noen setertrakt akkurat, så en må tro at det her var snakk om enten vår- eller høstseter, en slags mellomstasjon for setring ved Øyungen.

Etter at hyttedriften kom i gang, ble det bruk for nye boplasser, og da kom slike voller godt med. Det var lettvint for arbeidsfolk å bo i nærheten av arbeidsstedet. De første vi vet om her var Jonas Mågensen Gjersvold og hustru Kari Svendsdatter Aspås. Hun var søskenbarn med den kjente kirkebygger Svend Aspås. (Deres fedre var halvbrødre). Han både planla og bygde flere kirker, blant andre Røros kirke. Jonas og Kari eide også gård i Morken, og kjøpte til slutt gården Storli og flyttet dit. De hadde sønnen Mons, som endte sine dager som politimestesr i Trondheim. Både om denne Mons og om Svend Aspås er det skrevet før i «Oppunder Fjellbandet», så jeg skal ikke utdype dette nærmere. Men en ting må en bare beundre, det at folk som hadde sin bakgrunn blant fjellbønder og verksarbeidere med liten eller ingen skolegang, kunne drive det såpass langt i livet. De måtte være utstyrt med rike evner.

Senere finner vi en svenske, Johan Jensen, her på Lervollen. Carl Clemmens Flodstrøm nevner ham så vidt i sin bok, «– en gammel jämte», skriver han. Altså var Johan fra Jämtland i Sverige. Han gikk under navnet Lervollsvensken, og var kjent med at han gav så vriene svar når noen spurte ham om noe. Ikke sikkert at den gode Johan var mer vrang enn folk flest, men det var helst slik at dette var noe han hadde til vane, for å skape litt moro. Noe lignende vet vi om fra gruvene. Her ble det fortalt historier så overdrevne som det gikk an, også for å muntre opp den grå hverdagen, uten at vi dermed kan stemple fortelleren som løgner. Det blir noe annet.

Nå er Lervollsvensken for lengst borte, og Lermæla gror igjen med skog. Få merker er tilbake av en drift som skjedde for lenge siden.

Eldste medarbeider

Tekst og foto: Gudbrand Grøt

«Oppunder Fjellbandets» eldste medarbeider er Olaf Grønseth i Haltdalen. Han har fylt 91 år, og har de siste numrene kommet med bidrag til bladet. Han var 87 år da han debuterte hos oss. Han er meget interessert i lokalhistoria, og har skrevet en del opp gjennom åra. Særlig om kristenlivet i Haltdalen.

Han har vært aktivt med i organisasjonsarbeidet, særlig innen Indremisjonen.
For Søndagsskolen har han vært en tro tjener i ca. 30 år etter at han overtok fra sin far Simen, som hadde nærmere 40 års tjeneste for søndagsskolen. Det var i Flatberg-kretsen de begge tjenestegjorde. Det var som regel søndagsskole hver søndag, med unntak når det var preke. Søndagsskola gikk på omgang i hjemmene. Olaf synes dette er det mest givende arbeidet han har vært med på.
Olaf var heime til han var 40 år og deltok i gårdsarbeidet sammen med faren og broren Jens. Etter krigen begynte han å reise som akvisitør for et forlag i Oslo. Han skaffet annonser, særlig til reiselivskataloger og et vanføreblad.
Han reiste landet på kryss og tvers, uten egen bil. Han brukte tog, båt, buss og delvis fly.
Olaf kom i kontakt med mye folk gjennom jobben, som han likte godt. Etter ca. 15 år sluttet han etter sviktende helse. Men han har da hanglet videre, sier han selv. I høst fylte han 91 år.

Sommarfjøset heme

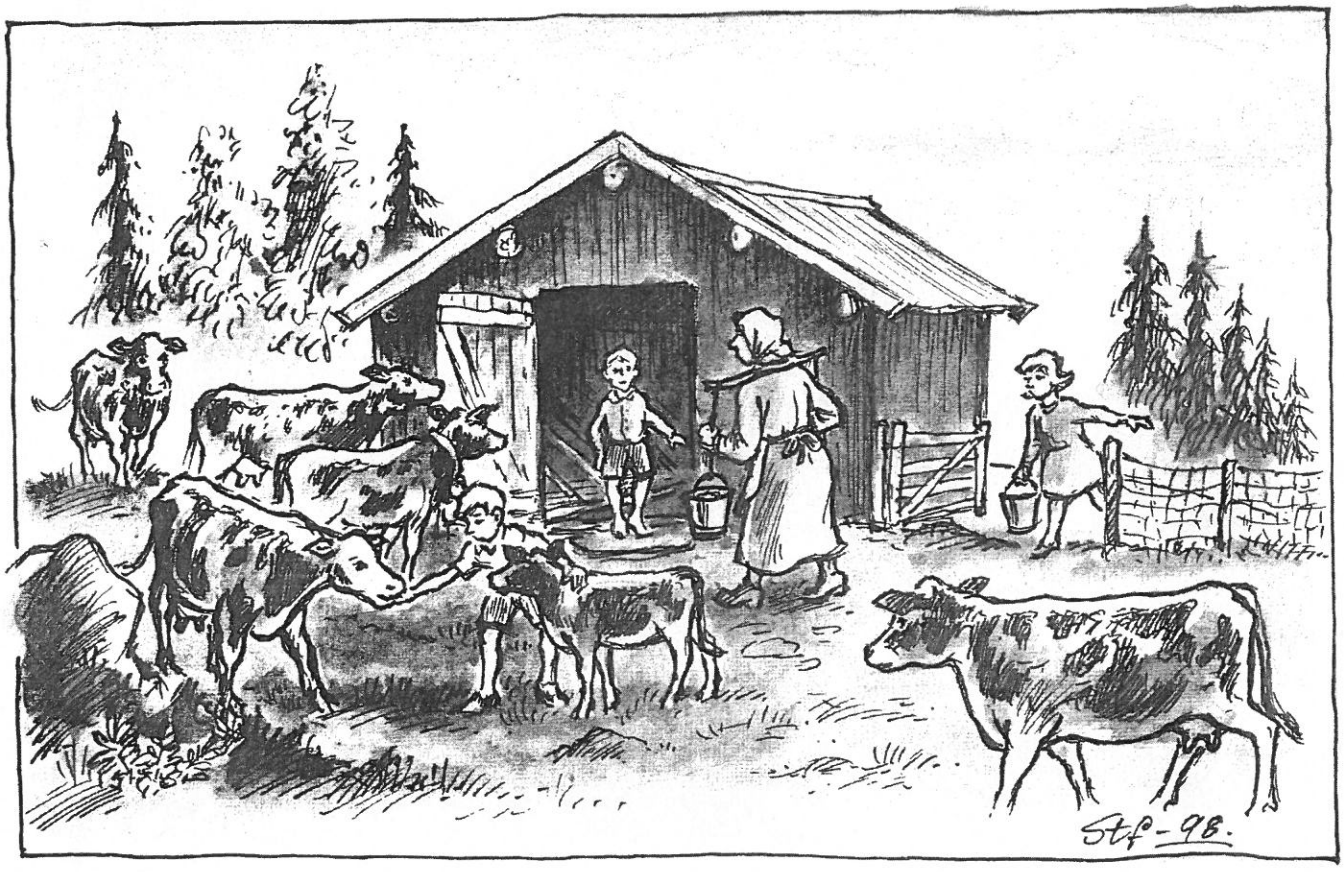
Av: Ole Morken
Tegning: Steinar Flaten

Fram til omlag 1950 beitte kyrne heime i Morka-marka frå dei vart utslepte om våren og til me flytta åt seteren. Ikkje berre kyrne forresten, men og ungdyr og kalvar som var såpass store at dei kunne følgje med.

Beitet var skralt samanlikna med det som krevst no, og dyra måtte streife nokså vidt for å finne det foret dei likte og dagleg trong til vedlikehald og produksjon. Gjekk dei så langt som til Råvollen, fann dei det beste graset. Men også frammed Kåsem, ved Hokstermyra og Kringelmyra og rundt Røstfloen låg det mange «visittkort», og det var far som synte at krøter hadde gått heilt ned til Hesja i Røstråen.

Medan kyrne gjekk i marka, kom dei som regel heim til kvelds i god tid og vart mjølka i sommarfjøset, kveld og morgon. Det vart gjerne seinare og seinare på ettermiddagen og kvelden før dei kom heim, etter som seterflyttinga nærma seg. Me hadde ein observasjonspost ved fjøsnova. Dersom det stod ei ku på ein bestemt plass, kunne me derifrå sjå om dei var komne. Så trong me ikkje gå til fånyttes når me skulle avstad å ha dei inn. Fagerlin brukte stå der, og ho var kvit i hovudet og såleis lett å sjå.

At oksebaggar og kalvar ikkje var med heim til kvelds, var nokså vanleg. Me fann dei gjerne ved andre sommarfjøs, fordi dei hadde vorti med

buskapar som høyrde andre til. Ein sjeldan gong kunne det hende at dei gjekk seg fast i myr og ulende og jamvel sette livet til. Grannar stilte alltid opp og var med og leitte, når dyr kom bort. _ hjelpe til når nokon trong hjelp, var i det heile nærast sjølvsagt den gongen. Dei tenkte som så at «neste gong kan det vere eg som treng hjelp».

Det var ikkje uvanleg at kyrne, når det lei på, drog på seterveg av seg sjølve og utan lov. Da måtte dei hentast heim, og det kunne bli seine kvelden før mjølkinga var unnagjort. Me kunne finne dei ved grinda i Vårhus-Bjørgjen, der dei stod rautande og såg vidare innover Hessdalen og lengta åt seteren. Hadde det ikkje vori for grindene, ville me sikkert ikkje nådd dei att før på Morka-vollen. Rart at dyr har slikt minne!

Sommarfjøsvegen var både lang og tung, bortimot ein kilometer visst. Der gjekk mor, bessmor og kvinnfolk før dei, fram og attende morgon og kveld, kvar einaste dag ein månads tid om vårane. Vegen gjekk over Skallan, forbi Kvam-låven, Tverrhåggå-bakken og så til slutt opp den harde kneika frå Kvam-gården og til sommarfjøset øvst på Sommarfjøstrøen.

Da dei gjekk til sommarfjøset, bar dei med seg varmvatn til å vaske jura med og skvålå. Heimatt frå fjøset bar dei mjølka, eit spann på kvar side på vasstre. Om ikkje kyrne mjølka så mykje den gongen, og dei fleste var haustbære, kunne det nok likevel bli tunge bører.

Me ungane var ofte med og hjelpte til og bar, når det trongs. Like eins hjelpte me og til når dyra skulle dirigerast inn i fjøset og på rett bås. Medan mjølkinga stod på, nytta me tida til små ekspedisjonar i nærområdet eller til å leike oss i bekken, som rann like ved. Var me fleire, var det freistande å leike bones eller gøymsel, så mange busker, haugar og tuver det var alle stader. Både arbeid og leik gjekk føre seg til akkompagnement av mange slag småfugl i logne vårkveldar.

Det var ein eigen ange ved sommarfjøset. Der, i grensesona mellom innmark og utmark og med dyra som det dominerande, vart lufta blanda med dåm frå dampande jord, bartre og lauvtre, gras og halvgras, alle slag urter, krøter og ikkje minst møkk, både fersk og gjæra.

Varme dagar med solskin var plagsame for krøtera. Klegg og anna åt likte seg i slikt vær, øksla seg, stakk og saug blod. Spener og jur vart solbrente, tørka ut og sprakk, sjøl om smult og andre hjelperåder var tatt i bruk som førebyggjande og lindrande middel. Det vart så vondt for kyrne å bli mjølka somtid at dei spente stygt. Det måtte ofte karar til for å halde dei, eller kanskje tjore dei såpass at juret kunne tømmast utan at mjølka gjekk til spille. Ei særskild rådgjerd var å sette hylle på bakføtene. Det var ein kjettingstubb med ein liten klave på kvar ende. Han var slik utforma at han kunne klemmast over hasene (hykjyllan) og på den måten låse saman bakføtene. Ei anna råd var å slå eit taug rundt brystet like bak bøgene og stramme hardt til. Slikt var nok vondt for kua, men det fekk ikkje hjelpe.

Fjøset hadde lita takhøgd og var trongt inni. Det vart såleis nokså varmt ut over natta, og det hendte at det i staden for å ha att døra berre vart sett ei grind for. Det var to båsrekker med banda i ytterveggane. Somme båsar var mindre og for ungdyr og kalvar. Dei einskilde kyrne hadde sine eigne båsar, som dei heldt på. Bjøllekua og dei eldste hadde høgast rang og gjekk først. Innafor døra eller i eit eige avdele stod fjøskrakken, sopelime, møkkspade og ymse anna, og fjøskjolen hang på ein spikar.

Møkka vart skufla ut gjennom gluggen på tverrveggen lengst inne. Ho vart brukt på sommarfjøstrøa, som var eit jordstykke på 2-3 mål ved sommarfjøset. Stykket var dyrka eller kanskje blitt til ved jordskifte med grannar nettopp for at ein skulle ha ein stad å gjere av møkka, som vart til i den tida krøtera var i sommarfjøset om nettene.

Noko som måtte gjerast på denne tida, var å skjære klauvene, som hadde vakse seg store og skeive medan kyrne stod inne over vinteren utan å slite dei ned. Om dette vart ugjort, kunne den lange marsjen åt seteren, som snart kom, gje seg utslag i vonde bein og halting. Dette var før klauvboksen sine dagar. Det gjekk på handmakt, og det måtte ein handfast kar til å halde bakføtene på kyr som spente som verst. Det galdt om ikkje å sleppe, etter ei stund gav dei seg som regel. Lenge brukte dei berre

kniv til klauvskæringa, men sidan kom det på marknaden ei særskild tong, som morkaengane visstnok spleisa på. Ei hovrasp kunne og vere tenleg, om ho fans for handa.

Mjølka frå sommarfjøset vart separert og elles foredla på den måten som var vanleg på denne tida. Når det lei mot seterflytting, måtte dei sile på surmjølk til sommars. Rennmjølk vart fylt i stampar eller tønner og tilsett tette. Mjølka vart på den måten konservert som surmjølk og brukt seinare ut over sommaren av dei som var heime på vinna. Det beste var om så mykje mjølk som mogleg vart fylt på i ein gong. For å få dette til, brukte grannane å låne saman mjølk av kvarandre. Når mjølka frå fleire gardar vart slegi saman i stampen samstundes, vart han fortare full.

Var det småungar i huset som skulle vere heime om sommaren, var det brukeleg å halde att ei heimku for kortare eller lengre tid, når dei andre for åt seteren. På den måten hadde dei søtmjølk til ungane, som ikkje likte eller hadde godt av surmjølka. Heimkua stod som regel tjora attmed husa om dagen. Om natta var ho inne i vinterfjøset.

Det vart mange tunge bører, og mange vendingar og mykje slit følgde med sommarfjøsdrifta, men ho hadde også sine verdfulle sider. Ho gjekk føre seg på den finaste årstida kring Jonsok da alt levande gjekk på høg-gir. Blomstrane sprang ut langs med kanten av sommarfjøsvegen. Vanlege arter var jonsokblom, skogstorkenebb, tiriltunge, muserter (vikke), soleier og mange andre. Angen av heggblomster var sterk og god. Været var godt, og fuglane song.

Arbeidet styrkte kjensla av fellesskap med grannar. I sommarfjøsvegen kunne kjerringane møtest dagstøtt og slå av ein prat, om dei ville. Var ikkje kyrne komne heim til kveldsstellet i rett tid, kunne dei gå innom nokon medan dei venta og få seg ein kopp kaffe. Det var ikkje gagn i å ha det travelt.

No er sommarfjøset rivi for lenge sida, og alle far etter dei som traska sommarfjøsvegen er borte. Det same er vel far etter klauver i marka. Enno er det nok mange som har minne frå denne tida. Dei andre får lytte til forteljingar eller lese om det, dersom dei har tid og interesse.

Mutt

Av: Per H. Kulbotten
Tegning: Steinar Flaten

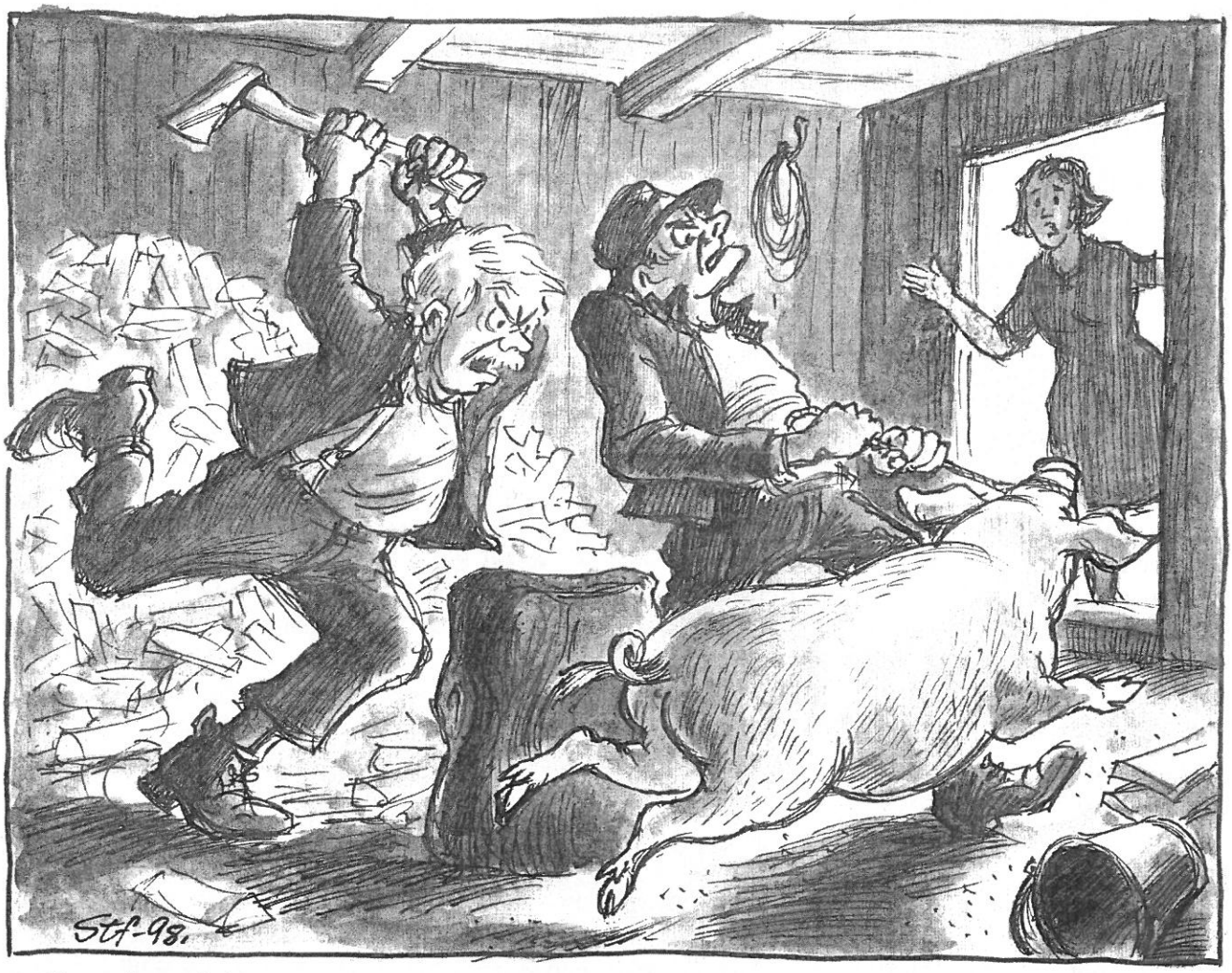
Hans Andersen Hegseth, eller Mutt som han ble kalt, var en ualminnelig god historieforteller. Tilnavnet fikk han på gruven – det var jo der alle fikk sine økenavn. På gruven var det en liten butikk der arbeiderne kunne få kjøpt brød, flesk, kaffe, sukker og litt anna småtteri. Bl.a. kunne det av og til bli småbrød å få kjøpt. Da var det snakk om boller, kjeks og mellommatkake (tekake.)

Noe av småbrødene var en mellomting mellom kjeks og boller og hette «døler». Hans Hegseth kalte disse for «mutter».
Når han kom på butikken sa han: «Je ska ha mutt for ei kron.» Med det var det gjort og han ble hetende «Mutt».
Hans var som sagt en meget god historieforteller, men å gjengi hans historier er nesten umulig, for det var ikke bare ordene som virket når han fortalte, men hans væremåte var nok vel så treffende. Han gestikulerte aldri, men tonefallet og mimikken gjorde at han hadde et godt tak på sitt publikum. Han kunne stirre deg rett inn i øynene, bite tennene sammen og trekke pusten dypt før han fortsatte.
At han fortalte samme historien flere ganger gjorden ingenting, for mimikken kunne forandres hver gang.
Jeg skal forsøke å fortelle noen av hans historier. Da jeg arbeidet på filialen i Hessdalen var Hans ofte dit på handel, og da fortalte han mange ganger historien om da han og Bør Grønsetom skulle slakte en gris.
Hvis Hans hadde det travelt kunne de foreta slaktinga ganske fort, men hvis han hadde god tid, ja da kunne de to bli påholdende med slaktinga i mange timer.
Her er en mellomting av historien:
«En såmmåren hadde Bør Grønsetom en rettelig stor gris. Den gikk ut og inn som den ville og vart grundig sterk i føttene. Da det led utpå høsten kom 'n Bør opp åt oss og spurte om je ville vørrå med å slagte grisen. Bør var en god slagter, men han trongte en te å holle ti trynbandet når han skulle å slå. De brukte å slå grisene, for det var ingen som brukte skytevåpen til slikt småtteri enda.
Om mårrån rusla je nedover åt Grønsetom på slagting, og je sa åt kjerringen at je bli fill borte hele dagen.
'N Bør hadde rigga tel uti vedkjæla åt slagtingen, for der stod det spann for å ta svetten ti, og der låg økshåmmåren og slagtkniven nyslipt. Skåldringsvatten mått vi børrå frå kjøkkena. Ja, så skull vi ha ut grisen, men det var itte så enkelt, for den var både stor og sterk, og så var den så falandes. Vi fikk da endelig satt på den trynband, og det va je som skull ta trynbandet, mens 'n Bør tok ti rompa. Du verden for leven det vart. Grisen spellast og gnall verre enn vi skull ha støkki ti 'n kniven. Grisbingen og gristroa for veggem i milla inni fjøsa, og je og 'n Bør Grønsetom for rundt frempå gølva som om vi dansa på rangen.
Ette mye strev fikk vi da grisen ut tu fjøsa og inn i vedskjulet. Du må holle ti hart ti trynbandet no Hans, sa 'n Bør, og je slo bandet rundt handa to gång, og je tok spenntak ti dørstokken, og så hull je me åt den store høggstabba hass Bør. Ja no kan du slå ropte je, og med det såmmå se slo 'n Bør, og mente å treffe grisen i skallen.
Men du skjønne at den spreke grisen vann da å snu seg rundt han til øksa kom ned, og 'n Bør trefte grisfanten bakpå ene skinken. Den satte ti et ilt gnell og for rundt me. Je snårrå me inn ti trynbanna og vart revin over ende.
'N Bør mått legge fra seg øksa og hjelpe me oppat. Heldigvis var døra atte så han fikk ikke til å rømme ut for oss, og etter tre, fire turer rundt huggstabben fikk vi roa grisen nedat.
På nytt tok je et godt tak ti trynbandet og Bør fant frem at øksa. Jamen treft 'n, tenkte je da slaget falt, men det vart visst for lint, for grisen reagerte itte nåen ting. Je hørte at 'n Bør tenkte nå stygt, men han sa ittnå. Så tok han se på tak og skull te å slå en gång te, men da trefte han bare det ene øret på gri-

sa. Ja, ja, det vart da nån tura rundt huggstabben igjen, såpass at vi holdt oss varmen. Først sprang grisen, så kom je etter og hang ti trynbanda, og så kom 'n Bør, men han hadde kasta fra seg øksa. Da vi endelig fikk roa grisen denne gangen, fant 'n Bør på nå lurt. Du må vente du Hans så ska je opp på lemmen å hente et rep se vi fe bitte grisfarken bedre, sa Bør. Ja, je vart nå ståan der å holle ti trynbandet, men det vara og det rakk, før Bør kom nedat. Je hørte at han romsterte oppå lemma, ja je hørte at 'n sa forskjellig oppå der å, men je ska nå it sett ut nå støkt om 'n Bør, se je lett vør å fortel kerr han sa. Da 'n endelig kom nedat, hadde han berre et kort repsnat ti handa, og det va se stivt og tørt at det knåkkå ti det. Rett repet ligg da punnni høykagga det sju, sa han, men vi fe prøve te at lell Hans. Da 'n Bør var på lemma, hadde grisen ti på å rote ti bossa innpå vedskjulgolva og var rettelig rolig. Je grov 'n bak øra, og han velta seg over på ene sida og godgjor seg der en lå. Ja, no e 'n still, sa je, se no går det nok fint ska du sjå.

Kort e ska prøve å slå no når 'n ligg, undrast 'n Bør. Han tok oppstilling bortmed ene vegga og drev te med øksen, men han slo nok lite før langt ned se han trefte golvet, for det var berre så flisan fauk omkring han, og grisen reiste seg opp, og undrast nok på kerr som stod på. No tenkte 'n Bør rettelig høgt og mente at det var da rart om han ikke skulle treffe grisen rett en gång. Han la te å skull slå en gang te, men da var grisen på tur kring huggstabben igjen. 'N Bør slo te i full sinne, og denne gangen traff han så det forslo, men ite grisen. Han traff huggstabben, med det resultat den repstubben vi hadde satt på en bakfot ble slått rett av.

Ja, ja, så hadde vi bare trynbandet igjen da, men no va 'n Bør blitt sint, og da er 'n itt å spøke med. Det

Dokk må da itte holde slikt syndeligt leven, sa hun.

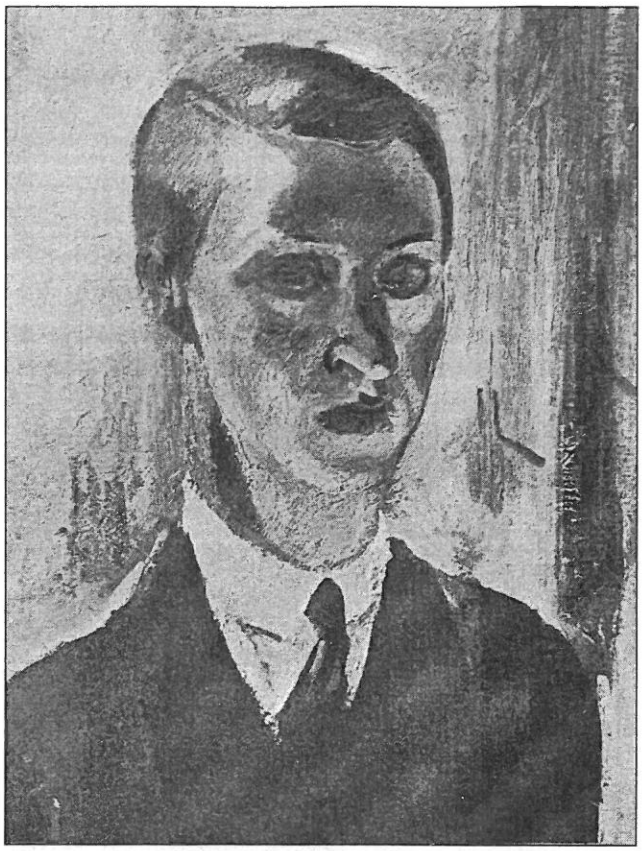
forstod nok grisen også for den sprang bort ei rå og stod liksom å gjømte seg.
Kjerringa hass Bør kom ut på trappa og ropte og spurte kerr vi hull på med. Tullførkje, svårrå 'n Bør, vi hell da på slagte. Ska je kåmmå å ta svetten undrast kjerringa. Me må få 'n te å tie still først, svarte 'n Bør.
Inni råen der grisen stod var det ganske mørkt, så vi måtte få 'n frempå gulvet igjen. Je, drog og je drog, men grisen villa ikke kåmmå. Ja, se fe fill je kåmmå da sei 'n Bør, og så tok 'n se på tak og skull slå te der 'n var. Da kunn det ha gått rettelig gali, før taket inni vedskjula hass Bør, det hang ned lite borti råen der, og når han løfta øksa, se tok 'n oppi taket og slo te åt en ås se han mesta balansen og datt på baken. Grisen vart visst vettskremt, for han gjorde et hopp og landa rett oppi fanget på 'n Bør der 'n lå i åvelt. Det var et syn søm je sent skal glømme. 'N Bør høgg ti trynbandet og døm valt rundt kverandre grisen og 'n Bør. Sagflis og kvist fauk veggemillom, og det vart slik leven at om det har gått folk etter vega, ja se måtte dem nok ha trudd vi holdt på med nå illt. Je prøvde å hjelpe 'n Bør, men du skjønne grisen glefsa etter fingrøm mine og nesten bet av vinster tommeltotten. Huff å lell, sa 'n Bør. Me må gå inn å få linna på en klut på fingeren, og så kan me ta oss en kaffesup med det såmmå, mente han. Ja, ja, se gikk vi inn da, og grisen stengte vi inn i vedskjulet så lenge. Avisa va kommet, og vi ble da sittende ei stund etter kaffen, for det var et par lysinga som kjerringa skulle komentere, og så var det bilder fra en stor skogbrann synnafor. Da me har sitti ei stund så sei 'n Bør, nei, vi må fill utat å slå vi Hans, sei 'n. Det hørtes mesta ut søm om vi skull ut å slå gras.
Da vi kom ut i vedskjulet, fikk vi se et underlig syn. Trur du itte grisen hadde undergravd vedstablen hass Bør så den var veltet frem. Det låg bjørkved og torv utover hele golvet, og bortmed ene vegga der hadde den fått ned potetbøttan og hesjetråden se her såg det ut ja.
Men grisen så ut til å trives, for den stod midt oppi sørpkassa åt hesta, det var nok litt mjølrask der enda. Punni det hele fant endelig 'n Bør at øksa si, og no var han itte grei nei. Je vart nesten redd, og skyndte meg å få i trynbandet og tviholdt i det, og no tok 'n Bør sats så det forslo. Han daska til grisen med øksa, men slaget kom vel langt bak så han kasta seg berre til sides og fortsatte runddansen.
No skal du til pers, sa 'n Bør og for etter den over vedhaugen, og no slo han mest som i ørska. Noen ganga traff han grisen og neon ganga traff han vedrøsa. Je hadde nok med å passe meg for slaga hass Bør.
Men vi holdt på slik, gikk plutselig døra opp, og det var kjerringa hass Bør som kom. Dokk må da itte holde slikt syndigt leven, sa hun. Hun skulle nok helst ikke ha kommet, for da døra kom opp og grisen fikk sjå ut fikk den det travelt. Den slet trynbandet utav fingrene mine, og la i veg. Først gikk det et par turer rundt huset, så tok den en tur nedom fjøset, og der datt den oppi møkkjellergången.
Der fikk vi da tak i den, men du verden som den såg ut. Det gjør ittnoe, sa Bør, før den skal da skoldres lell.
Da vi fikk den på det tørre, og fikk skrapt tå det verste, så grisen sitt snitt til å fortsette leken. Den la på sprang oppover kjørbua til lemmen. Det var lite høy det året, så innpå det første stålet hadde ikke Bør noe høy, og der hoppet grisen utover og ned på lemgolvet. Da satte 'n Bør ti: Nei, å nei, for tellestand. Han fer nå fill så 'n sle i hjel seg for oss no.
Utpå dagen fikk vi da endelig livet av den grisen og, men det var mange røde flekker både på sidene og bakpå den.
'N Bør Grønsetom slakta ingen griser etter denne gangen.

Bjarne Ness

Av: Jon Åsvold:

Holtålen kommune fikk i vår en akvarell fra en avdød haltdaling, Karin Person. Hun var født i 1907 og flyttet i tjueårsalderen til Oslo der hun arbeidet som hushjelp. For mange år siden kjøpte hun denne akvarellen som Henie-Onstadsenteret på Høvik hadde. For henne var maleriet, med tittelen «Stabburet på Kleiva» et kjært minne om buret på barndomsheimen.

I tillegg hadde hun nok også minner om han som hadde laget det, Bjarne Ness. Han var høsten 1920 og vinteren 1921 stasjonert på Haltdalsstasjona som trafikkelev. Han ble en svært annerkjent maler. Det er få av oss jernbanefolk forunt å få sine arbeider plassert i Nasjonalgalleriet og flere andre kunstsamlinger. Derfor er det sikkert mange som vil vite noe mer om denne kunstneren som har fått ett av sine arbeider i glass og ramme på veggen i Gammelgårda.

Selvportrett. Maleri. Nasjonalgalleriet, Oslo.

Ness var født 17. mars 1902 i Trondheim. Foreldra hadde kommet dit fra Vega, ei øy på Helgelandskysten. Bjarne var eldst av seks søsken. Faren arbeidet på Trondheim mekaniske verksted, en mer stabil arbeidsplass enn fisket, som var hovedbeskjeftigelsen for kystboere. Familien Ness reiste kvar sommer til Vega. Minnene fra denne øya satte lykkelige spor i Bjarne for resten av livet. Hit søkte hans tanker titt og ofte.

Lysten til å tegne fikk han alt mens andre jevnaldrende rablet. Da han begynte på skolen, ble hans talent lagt merke til, og læreren forsto hans spesielle evner. Førsteklassingen tegnet slik at tegningene hans ble vist til elevene i de øverste klassene. Han var flink i alle fag på skolen, veloppdragen, velstelt og hadde stor ordenssans. Men tegning ble hans lidenskap. Motivene i tegningene var for det meste hester. Han hadde på den tiden forbilder i Egedius og Werenskiold, som illustrerte lese- og historiebøkene. Fikk han en ny blyant brøt han den i tre deler, for «det er best å tegne med stumper», sa han. Lærerne ved skolen samlet sammen til en malerkasse som han fikk. Til takk tegnet han et portrett av skolestyreren.

Førti tegninger og sju akvareller som han laget i årene 1916-18, er plassert i Bergens kunstgalleri. På kunstindustrimuseet og kunstforeningen i Trondheim fant han livgivende illusjoner hos de store mestrene. Våren 1919 tok han middelskoleeksamen. Barndommen og gutteårene var forbi, et nytt avsnitt i livet begynte. Hva skulle han bli? Sjøl ville han bli maler og ikke noe annet. Foreldrene

syntes det var en usikker framtid. Samme året, i september, begynte han som bud ved Trondheim jernbanestasjon. Med sin utdannelse var siktemålet innvendig stasjonstjeneste. Om høsten året etter ble han antatt som trafikkelev eller som det het i min tid; telegrafistaspirant. Mye nytt skulle læres, jernbanen har bestemmelser om alt innen transportfaget.

Han ble en samvittighetsfull tjenestemann, alltid villig og hjelpsom, en som alle ble glad i. Men tankene og fingrene var mer knyttet til blyanten og tegnepapiret. Han tegnet så fort han hadde ei ledig stund. Arbeidene ga han som oftest bort til kolleger. Ness likte aldri jernbaneyrket, det ble for ham et nødvendig onde som var uunngåelig, og som derfor ble tatt med så godt humør som mulig. En kjensgjerning som andre også har fått erfare, et sikkert levebrød, men lite åndsutviklende.

I jernbanens reglement står det at enhver tjenestemann plikter å gjøre tjeneste på det sted, på den tid og av den art som jernbanen befaler. For Ness betød det at han som trafikkelev måtte dyktiggjøre seg på distriktets stasjoner. Slik kom han til Haltdalen stasjon høsten 1920 og ble der til våren 1921. Det er i den perioden han finner motivet på Kleiva og fester det på papiret. Han skal visstnok også laget en tegning der som han kalte «Frøken Bust», denne frøken er ingen annen enn Karin Person.

Senere tjenestegjorde han ved Heimdal og Verdal stasjoner. Hans første betydelige maleri laget han høsten 1921. Han kalte det «Gulvvask», det var en studie av hans mor. Bildet er sterkt personlig og gir med enkle farger et vakkert og levende nærbilde. I tiden i Verdal ble han enda sterkere dratt inn i sin malerverden. Det vakre linjespillet, både i landskap og kropper, opptok ham som en slags linjehunger.

I januar 1923 reiste han til Hamar for å gjennomgå jernbaneskolens telegrafistkurs. Bestyreren ved skolen Alfred Torp skjønte snart at det var en kunstner og ikke en jernbanemann som hadde forvillet seg inn på skolen. Torp lovte ham arbeid i Kristiania da han ble ferdig med skolen. Nå øynet han å nå drømmen; Tigerstaden og malerskole. Juli 1923 reiste han dit da kurset var over. Samme høsten begynte han på Statens industri- og håndverksskole samtidig som han skjøttet sitt arbeid ved jernbanen. På den kjente Kaffistova ble han med i en klikk venner som interesserte seg for kunst, filosofi og politikk. Han følte seg likevel ensom. Vennene var ikke enige med ham da han sa «jeg er proletar, derfor opprøres jeg inn i hjerterota». Bakgrunnen for dette var havnestreik som hans venner utnyttet til å ta seg godt betalte jobber på brygga. «Streikebryteri», sa Ness. Han hadde trengt pengene langt mer enn de andre.

Vinteren 1924/25 ble han elev på Axel Revolds private malerskole. Det var i den læretiden maleren Bjarne Ness ble «født». Han levde i stor fattigdom. Lønna på jernbanen var lita, og pengene gikk med til skolen og til utstyr. Han leverte maleriet «De tre ryttere» til Høstutstillingen i 1925. Han fikk stor anerkjennelse og berettiget oppsikt. Men det ble ikke solgt. Han ga det til sine foreldre på deres sølvbryllupsdag.

Han likte helst å male mennesker og hester. «Jeg oppnår da kontakt med langt flere enn om jeg bare maler abstrakt». Likevel hadde han lite til overs for det nasjonale. Han kunne ikke begripe at det var så fremragende å male jenter i telemarksdrakter og buksebaker med mennesker inni med snuskjefter og raggete hår. «Det kan godt være nasjonalt, men da er det motivet og ikke kunstneren. Pent og godt gjort, men er det nyttig for malerkunstens fortsatte bevegelse?»

Høsten 1925 ble han elev ved Statens kunstakademi. Det ble etter hvert enda vanskeligere for ham å få endene til å møtes. Alt han kom over av penger, gikk med til lerret, farger og rammer. Han var stolt og ærekjær og tok aldri i mot hjelp. Han brukte seg sjøl som et lys tent i begge ender.

Samtidig med studiene ved akademiet og arbeidet ved jernbanen var han hele tiden opptatt med å male. Våren 1926 fikk han oppgaven å utsmykke gymnastikksalen på Østensjø skole med et stort veggfelt. Tross store tekniske vanskeligheter klarte han å gjennomføre oppdraget slik han hadde tenkt. «Seierherren vender hjem» kalte han verket sitt. Det viser en ung mann som vender hjem på en steilende hest etter stor dåd og blir mottatt med menneskenes hyllest. Avdukingen av arbeidet i januar 1927

ble mottatt med så store ovasjoner fra de fremmøtte at mesteren for det hele prøvde å gjemme seg.

Oppdraget på Østensjø skole var så omfattende at han bestemte seg for å slutte ved jernbanen. Han klarte ikke lengre det voldsomme kjøret. En stadig hoste plaget ham, og i 1926 ble han syk. Han forsto det ikke sjøl. «Jeg feiler ingen ting, er bare litt overanstrengt».
Sjøl om lønna på jernbanen hadde vært lita, hadde det vært ei fast inntekt, og han angret på at han hadde sluttet.

Hans store drøm var å komme til Paris og sjå de store mesterverkene i malernes Mekka. I et brev til faren i oktober 1927 skrev han: «Talentet ebber ut, i Paris kan jeg gjøre det stort». Han reiste den 8. november. Han hadde tenkt å være fire måneder i Paris. Etter to uker skrev han til sin beste venn, Ferdinand Myrseth, og fortalte om sine første dager der. Han syntes det var et eventyr han var kommet til. Besøkene i Louvre betegnet han som å komme inn i et skattkammer. Han fikk en ny vår og arbeidet sent og tidlig. Men kreftene var ikke lengre med ham. Kroppen klarte ikke påkjenningen. Til slutt orket han ikke stå opp. Venner fikk ham inn på et hospital der han døde 13. desember av tuberkulose, 25 år gammel.

Mange kunstnere må slite i årevis for å bli annerkjent. Hans arbeider ble anerkjent av sin samtid. Likevel ble han ikke rik, heller det motsatte. Døden stanset hans liv i det øyeblikk det var i ferd med å folde seg ut.
Han hadde hele livet et vakkert og kjærlig forhold til sine foreldre og søsken. Det var alltid en slags blyg stolthet over ham. To år etter hans død er seksti av hans arbeidet på plass i Nasjonalgalleriet. Det er helt enestående i norsk kunstnerliv.
Når dere er innom i Gammelgårda, gi tid til å minnes denne mannen som ga så mye overflod i sin ungdoms vår, men møtte høsten alt for tidlig.

Bringenstevnet

Av: Olaf Grønset
Tegning: Steinar Flaten

Jeg var ofte ved Langensetra om sommeren, og det falt seg da naturlig å besøke setra til noen på Selbusida som jeg kjente godt. Nyvollan heter stedet, og det var omlag en times veg mellom de to setrene.

En gang kom vi i snakk om Bringen. Vi så den høgreist rett i nord. Da falt det for oss; tenk om vi kunne få til et møte, et slags stevne mellom Selbu og Haltdalen der oppe på Bringens topp.
Slik fødtes ideen . Da jeg gikk tilbake til Langen den dagen var det ikke fritt for at tanken om et stevne kom mer og mer. Det ble så tatt opp med idrettslaget «Freidi» og interessen var stor. Fra Selbu ble det tatt nærmere kontakt med Neadalens ungdomssamband. Derfra kom også positivt svar, de var glade for at tanken ble tatt opp.
Stevnet ble holdt i 1930-åra, tre ganger ble det avviklet.
På toppen av Bringen var det oppmurt en to meters varde av stein. På toppen av varden ble det norske flagg plassert mens stevnet pågikk.
Det var stor spenning første gangen om det ville komme noe særlig med folk. Jeg husker godt da jeg sto oppe ved varden og så ut over terrenget hvor folk kom oppover fra begge sider. Det var ingen tvil om hva som var målet. De kom fra nord og syd mot Bringen i flokk og følge. 20 - 30 fra hver side.
Det tok 4 -5 timer å gå fra bygda, noe likt fra begge sider. Mange tok også turen i to etapper. De gikk til en eller annen setervoll dagen i forveien for overnatting.
Etterhvert som en kom fram gikk praten lystig, kontakten ble raskt opprettet.

Nå går det bilveg helt opp til toppen. Var det noen som tenkte det den gang? Nå kan en ankomme Bringen på noen minutter uten slit og svette. Samtidig med vegen ble det også anlagt Nato-stasjon.

Haldalingene og selbyggene har vært som naboer, og det var mye trafikk de to bygdene i mellom både sommer og vinter.

Litt om naboforholdet sier denne historien: Det var i 1905 spenning om det ble krig mellom Sverige og Norge angående unionsoppløsningen. Det var spenning på Grønset også, folk derfra lå nemlig på grensevakt. Min onkel John skal da ha sagt: Det er ikke fali for oss. Selbyggan hjelpe oss.
Dette var nok ikke bare ord. Historien viser det gode forhold det var mellom bygdene. Det var ikke bare tomt snakk, det lå noe mer i det, vennskapsbåndene var sterke.

Det var kanskje noe av dette som lå bak tanken om stevne på Bringen også, og som fikk så god oppslutning.

De fleste var kledd som det passet seg for en fjelltur. Men en skilte seg noe ut i fotsid kappe. Selbyggene undret seg på hva dette var for kar, og lurte på om det var presten. En spøkefugl fra Haltdalen var straks med på notene og sa det var klokkeren i Haltdalen. Det var da ønske om at han måtte synge for forsamlingen, her hvor det var høyt under taket. Men nei, jeg synger ikke lenger offentlig, bare såvidt til husbehov, svarte «klokkeren».
På programmet var det ellers en hilsen fra lagene. En gang var det Flakne fra Folkehøgskolen som talte, han var fra Flora.

Den medbragte nista kom fram. Folk delte seg opp i små grupper i dalsøkk og på knauser. Her ble det spist og pratet. Selbyggene hadde svært mye kaku, her var det bare å ta for seg, alt var felles. Det var nok ikke bare tørre saker!
Stemningen ble etter hvert god, og historiene var mange, både sannferdige og mindre sanne. Det siste er det ikke så farlig med, bare de er gode.

Det ble nå vanskelig å få samlet alle ved varden. Men når musikken begynte var de snare til å komme fra de ulike steder. Det var ikke så enkelt å få tak i talere. En gang lyktes det ikke. Men hadde vi bare hatt en prolog eller et dikt så hadde det vært noe.....

Det var fredag, og stevnet skulle være søndag. Jeg tok kontakt med lærer Nygård, han var godt kjent på begge sider av Bringen. Jeg regnet med det kunne være kort tid, men Nygård tok det på seg og skulle straks skrive. Lørdag ringte han meg igjen, prologen var ferdig. -Møt meg på Haltdalen stasjon kl. 10-11 så får du den.

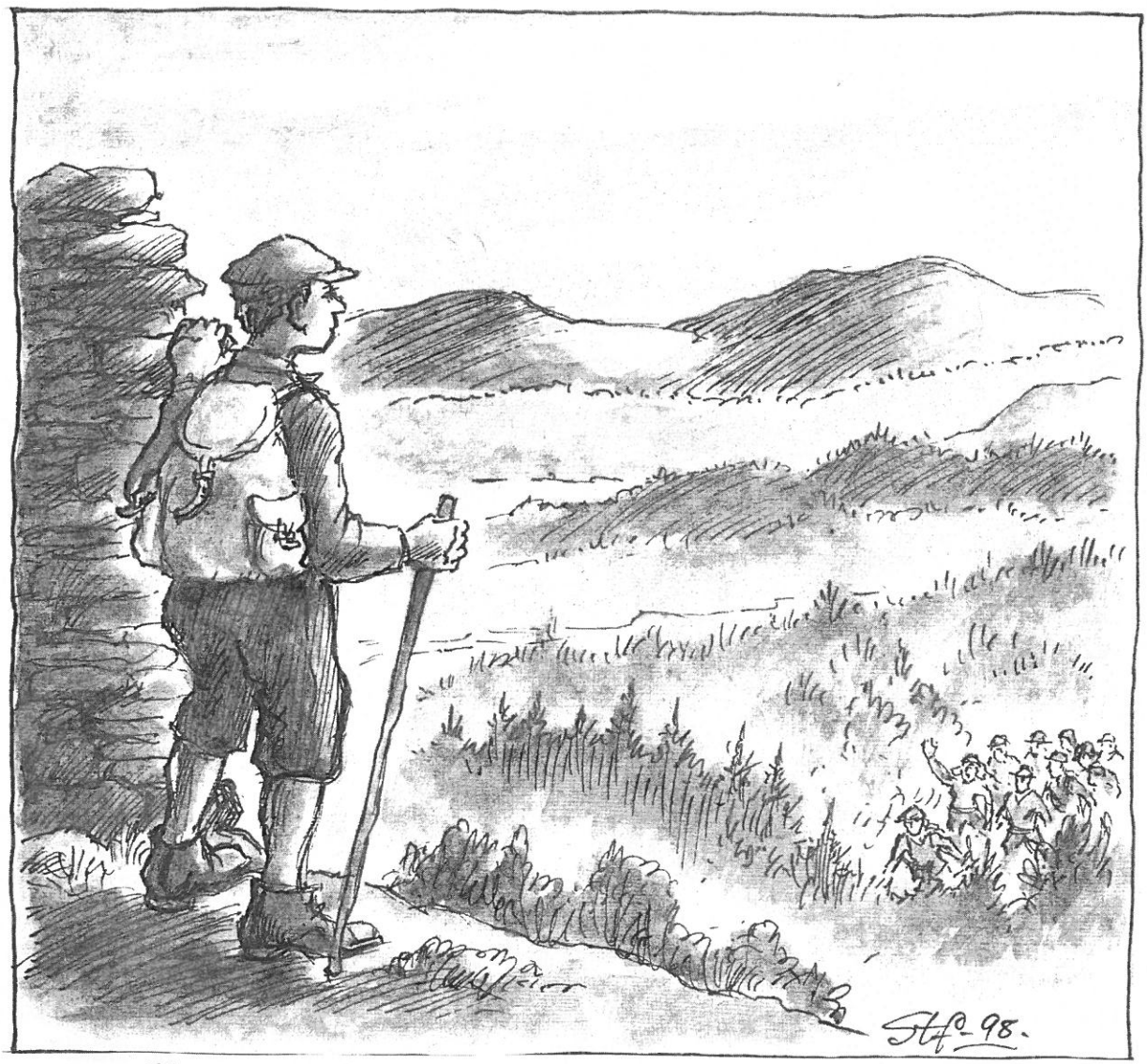
Det var meget bra saker som ble levert.

Noe fast program ble det mindre av senere, men alle hadde nok program hver for seg. Humøret var på topp. Ingen hadde lyst til å bryte opp det gode lag. Mange overnattet på de samme setervollene som da de kom, f. eks. ved Nålsjøen og Nålbogen.

De fleste sa vel; skal vi møtes igjen neste sommer? Er de unge villige til å ta seg en fjelltur som før? Holder vennskapsbåndene på å slites av? Jeg bare spør?

Mye er forandret, mangt er bra men vi har kanskje mistet noe verdifullt under veis?

I avskjedens stund ble det sagt mye som var tenkt som trøstens ord, kanskje: «Gråt ikke jenta mi, om et år møtes vi igjen på Bringen.»

Det var ingen tvil hva som var målet....

2000 års historie innenfor en kvadratkilometer

Av: Halvard Bakås

Det finnes vel knapt et begrenset sted med et slikt kulturhistorisk mangfold som innenfor ca. en kvadratkilometer på vestsida av elva Hersja, rett over grenda Gjersvollen i Hessdalen. Dette historiske mangfold spenner over en tidsperiode på omlag 2 tusen år, og omfatter Bureisingsbruk fra 20 åra, et kanalsystem fra en bekk for å få stort nok fall for å drive et par kverner, rester etter kullbrenning i 1700 åra, dyregrav med en interessant fortid, jernblesteranlegg fra Romersk jernalder og fra Vikingtida. Der finnes også utmarkslåtter og høylauer der. Grytbakksvollen, denne setervollen var fra begynnelsen høstseter som tilhørte gården Grytbakk Gnr. 12 bnr. 3. Gården hadde seter i Kjølidalen ved Hersjøen og var der til midt i september da de flytta til Grytbakksvollen. Der ble de til man hadde brukt opp fôret som var høstet der. Som regel flytta de til gården nede i Ålen like etter jul. Barna gikk da førjuls-vinteren på skole i Hessdalen. Først i 1920 åra, var det mange som tok til med Bureising, også i Hessdalen. En av sønnene på Grytbakk, Ola, startet opp med bureising på Grytbakkvollen. Han bygde ny driftsbygning, og bygde på våningshuset. Han ble gift med ei jente som bodde på nabogården på den andre sida av elva. En god del jord ble dyrket i tillegg til den oppdrinnelige setervollen. Mannen og kona fikk ei datter som dessverre døde tidlig. Ola og kona ble heller ikke så lenge på bruket. Ola fikk etter hvert dårlig helse og døde i sine beste år. Kona flyttet da hjem til sine foreldre på nabogården på andre siden av elva. Hun beholdt husdyra en tid, hvor hun både morgen og kveld gikk over til Grytbakksvollen, for å stelle dem. Men etter en tid leverte hun dyra, og flytta for godt hjem til sine foreldre.

Slektninger av Ole kjøpte senere bruket av Hypotekbanken. I våre dager er det eieren av Grytbakk som eier og driver den som tilleggsjord til hovedbruket i Ålen.

Følger man den gamle gårdsvegen fra Grytbakksvollen, ca. 200 m sørøstlig retning ned mot Hersja, der Kjerkvollbekken renner ut i elva, vil man finne rester etter et par kverner. Først følger man Kjerkvollbekken et par hundre meter oppover. Der vil man se at det er gravd en kanal på oversida av bekken, der kanalen slutter har det vært en dam med luke som har vært brukt når man malte korn. Her ble det da et fall på omlag 4 m ned til bekken der kverna sto. Steinmuren til kvernhuset synes ennå, og kvernsteinene har ligget i bekken til for noen år siden. Men så er det gravd enda en kanal derfra og rundt enden av en liten ås i terrenget som ble kalt «Mjølkhaugen». Der denne kanal sluttet ble det et fall på ca. 4-5 m ned til elva hvor det var et kvernhus. Rester etter murene syns også i dag, men kvernsteinene er borte i dag, etter at de var det for 20–30 år siden.

Fortsetter vi videre fra der kanalen fra sitt utløp fra Kirkvollbekken og opp en bakke, kalt Grindbakken, i vestlig retning, ca. 50 m, kommer vi til et flatt terreng. Der ser vi en cirkelrund fordypning, omlag 7 m i diameter. Mange trodde det var ei hestevandring som måtte ha vært brukt til et eller annet. Men vi vet i dag at det er et kullbotn

etter ei kullmile som var i bruk, ca. år 1700.
Dette er den mest allminnelige kullmiletype. Den besto av omlag 15–20 favner ved, som ga 45–50 lester kull.
Fortsetter vi i vestlig retning fra mila ca. 200 meter. Oppover noen slåttemyrer som tilhørte Grytbakk, populært kalt «Ol Ing briksa lauenget». I overkant av disse myrene kommer vi til en flat skogbevokst tørr mo. Der midt på moen ser vi en dyregrav, omlag 3x2 m og 1,5 m djup. Vi har alle trodd at det var ei dyregrav, og det har det også vært. Men det har vist seg at det egentlig har vært ei kullgrop, der det ble brent kull til jernblestring i Romersk jernalder. Så har man senere, kanskje i vikingtida, omgjort den til dyregrav. (Elgen har også i våre dager sin trekkveg over den.)
Ved undersøkelser fant vi en mengde kullrester i bunnen og i sidene, som forteller oss at det har vært brent kull her.
Fortsetter vi i nordvestlig retning over myrene og skogbevokst terreng i ca. 500-700 m kommer vi til et meget interessant område. Her er det på en skogbevokst brink i terrenget, store slagghauger og flere store slaggklumper. Ved nærmere undersøkelse vil vi finne for dypninger i terrenget, som viser at det her er blitt framstilt jern av myrmalm en gang i tiden 250–400 e. Kr. Vi ser rester etter 4 kanskje 5 anlegg. Ikke nok med det, vi har også funnet et anlegg fra vikingtida like ved. Dette vet vi fordi det er brukt en helt annen teknikk for framstilling av jern av myrmalm.
Vi har også funnet et par mindre anlegg, et på sørøst siden og et på oversiden av ei myr vest for anleggene. Dette tyder på at disse har vært noen «prøveanlegg» som man ikke har funnet praktisk nok av flere hensyn til videre «produksjon».
Går vi over brinken i sørvestlig retning, vil vi komme til en stor sirkelrund «sti» i terrenget omlag 50 meter fra jernanleggene. Dette er rester etter ei stor kullmile fra 16–17 hundreårene. Denne mila var enorm stor, ca. 20 m i diameter. Enorme mengder med ved har gått med, omlag 200 favner. Hvilket vil si at det har gitt en familie arbeid et helt år. Først felling av trær, så reising av mila, brenning til kull og så frakting av kullene til nærmeste smeltehytte. Ved nærmere ettersyn vil en sjå at det er rester etter en mindre kullmile midt inne i den store. Dette skulle bety at det var blitt mindre med skogsvirke i nærheten. Før gruvedrifta starta her i midten av 1600 åra, var det store furuskoger her oppe, men etter ca. 50–60 års drift var det nesten ikke skog igjen. Rovdrifta på skogen forandra klimaet her og der terrenget ble forandret til mer fuktig jorsmonn, og kaldere klima som gjorde at man her sluttet å dyrke det så viktige «gudslånet» korn.

Da Bendheimsøstrene ble rammet av Guds vrede

Av: Molly Gjersvoll

Dette var omkring 1915. Det var vår, og det skulle være dans i Ea-huset.
Ungdommen uti Myrgrenda skulle naturligvis dit. Men de to voksne jentene på Bendheim fikk ikke lov av sin far, som visstnok var ganske streng, til å være med.

Da foreldrene var gått i sommerfjøset, fant de likevel på råd for å komme seg i veg. De allierte seg med lillesøster Helga, pyntet seg og hoppet ut kammerstglaset. Helga lukket igjen på innsiden.

Elisabeth og Dorthea sprang på lette bein nedi Ea-huset, og danset til den lyse morgen. Da hele ungdomsflokken ruslet oppover Brattbakken skinte sola alt, det var morgen. Plutselig sier Elisabeth: Du halter du Thea! Ja, hun syntes også det var så rart å gå. -Gå bakom meg å se dere andre også da, sa hun. Alle kunne se at hun haltet.

Søstrene begynte å gråte, de tok om hverandre og var sikre på at dette var Guds straffedom fordi de hadde trosset sin far. Det var to slukørete jenter som gikk inn å la seg.

Foreldrene var på nytt i sommerfjøset. Om formiddagen kom Helga på loftet og ville høre om det hadde vært moro, og sier i samme slengen: -Du har mista hælen på skoen din du Thea.
Da var det to i senga som ble hoppende glade, og det bar nedi Brattbakken for å finne hælen.

Det må også nevnes at den strenge far ikke nevnte et ord om det som hadde skjedd, enda han viste godt hva som hadde gått for seg den vårnatta i 1915.

Fra venstre: Helga, Dorthea og Elisabeth Bendheim

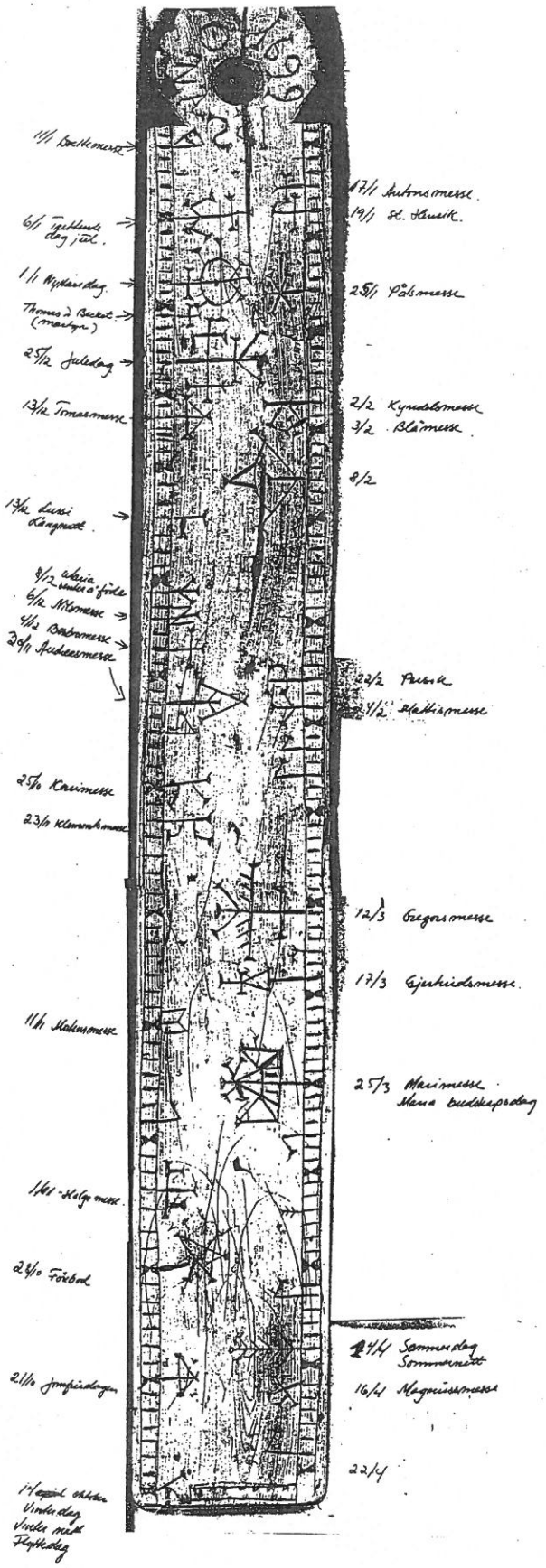
Tidsregning og kalendere

Av: Jon Åsvold

Menneskene har alltid hatt behov for å ha et bestemt forhold til tida. Våre forfedre brukte sola, månen og stjernene som både kompass og klokke. Året, jordas reisetid rundt sola, har hatt forskjellige lengder oppigjennom historien. I den eldste romerske kalenderen begynte året den 1. mars og hadde ti måneder med ei «død årstid» på 60 dager om vinteren. Fra år 153 f. Kr. ble nyttår regnet fra 1. januar.
Offerprestene hadde som oppgave å holde orden på tidsregningen, noe de ikke klarte. I året 45 f. Kr. innførte keiser Julius Cæsar den julianske kalender slik at den romerske kalenderen ble i samsvar med solåret. Dessverre viste det seg at denne kalenderen var litt lengre enn solåret, slik at i det 16. århundre hadde tida mellom jul og påske minka med 10 døgn.

I 1582 ble de ti døgna strøket slik at en kom på tur. Samtidig ble det innført en ny kalender, den gregorianske av pave Gregor den 13. Heretter skulle det bare regnes med 97 skuddår i hver 400-årsperiode. På den måten ble det gregorianske året bare 0, 0003 døgn lengre enn solåret. Fordi kalenderreformen kom fra paven, var de ikke-katolske land lenge uvillige til å innføre den. I Danmark og Norge skjedde det i år 1700, mens Finland og Sverige kom etter i 1753 og Russland først etter revolusjonen i 1917.

Johan Gutenberg er boktrykkerkunstens oppfinner. Før den tid, 1450 var det naturligvis også nødvendig å spre informasjon. Nyheter tok vel sin tid. Trangen og behovet for å vite om andres problemer var heller ikke det som sto først på dagsordenen i den tiden. Alle hadde nok med sitt, og gudskjelov for det.

Primstaven i Skårdal, vinter- og sommerside

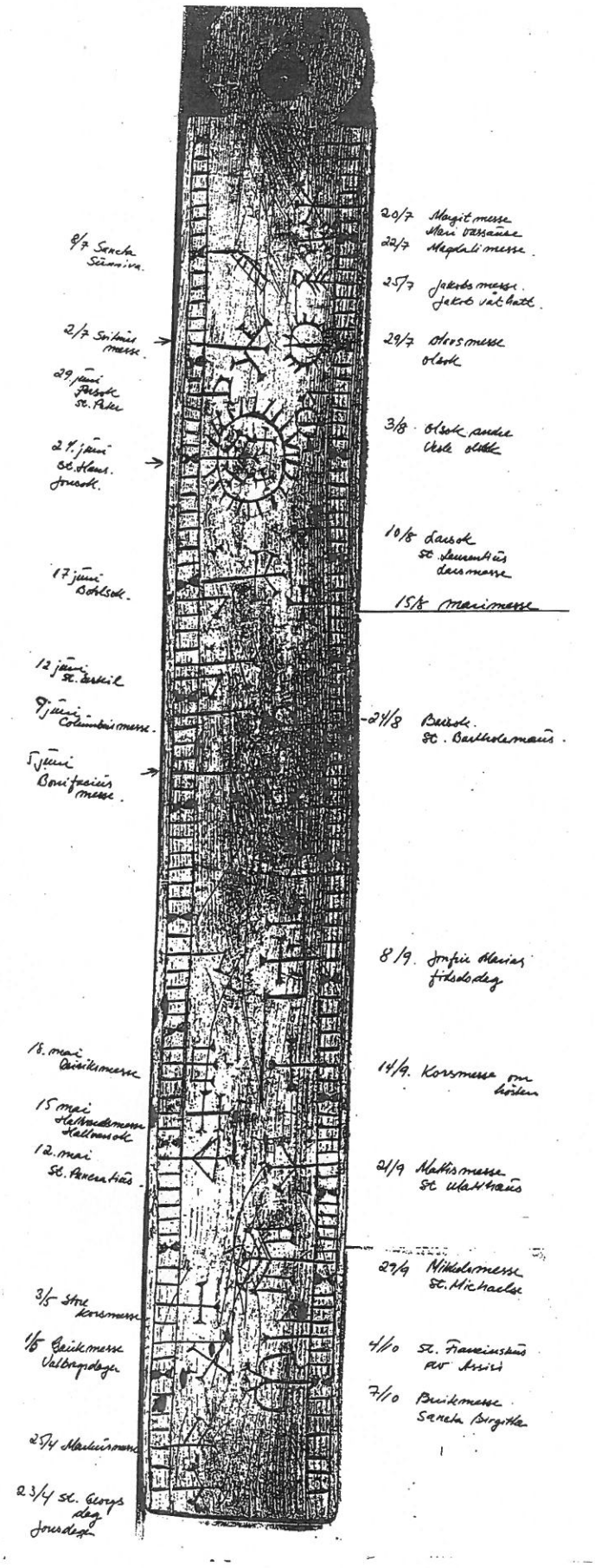
Derimot var sikkert andre opplysninger langt mer påtrengende. Jeg tenker her på menneskenes forhold til tida. Til dette formålet var det i omløp en sinnrik kalender som kaltes PRIMSTAV. Den er en gammel nordisk kalender av tre med middelaldersk karakter og bygd opp etter den julianske kalender. Hver dag i året har en strek og det er spesielle tegn for helligdager. Staven ble også kalt RIMSTAV. Første leddet, rim, er gammelnorsk og betyr tidsregning. Den er laga som ei fjøl med handtak eller sverd. Lengda kan variere fra 80 til 90 cm, og bredda er 5-6 cm. Staven har ei sommerside som går fra 14. april til 13 oktober, og ei vinterside som går fra 14. oktober til 13. april. De fleste av dagene som er merka med en figur har forbindelse /sammenheng med den helgen som dagen ble knytta til. St. Halvard har de fleste av oss hatt et forhold til. Halvardsok den 15. mai har en kvernstein som symbol til minne og Halvard som ble drukna med en kvernstein om halsen.

I folkelig tradisjon hadde mange merkedager forskjellig tilknytning; «Nyårsdag klår gir et godt år, 13. januar, 20 dag jul: «Tjuendedags-Knut jager jula ut». Kyndelsmesse 2. februar: Så djup som snøen er på hustaka kyndelsmess, så langt skal graset bli til St. Hans. Gregorsmesse, 3. mars: Dryp det 3 dråper frå nordsida av kirketaket vil det bli et godt år. Gaukmesse, 1. mai: Hørte man Giøgen i Sør første gang om Vaaren , da fik man samme Aar lykke til at nedsaae kornet i tørt Veir og høste meget. Hørte man den i Nord blev man syge eller døde samme Aar. Hørte man den i Vest gik Allting efter Ønske, og hørte man den i Øst fik man lykke i Giftermaal.

Sjusoverdagen, 27. juli: Slik været er den dagen skal det bli i sju uker. Mikkelsmess, 29. september, var helligdag helt til 1770. På denne dagen skulle all avling være i hus. På Tolga het det at første søndagen etter Mikkelsmess kan en sjå snømengda om vinteren i Vintergata. «Sitt det klumper i Vintergata nedenfor kløfta er det snødotter som kjem ette jul, de ovafor kløfta kjem før jul.»

I Ålen kjenner vi kun til en primstav. Den er laget av Jon Svendsen Skårdal i 1699, han var da 26 år. Det var sikkert flere i bygden, men de ble ubrukelige da den gregorianske kalender ble tatt i bruk. Derfor ble de muligens brent.

Alle landsdeler hadde primstav for sine områder. Skårdalsstaven er en typisk innlandsstav.

I tillegg til primstaven hadde de også før i tiden en Bondepraktika. Dette var en trykt kalender med forutsigelser for været i den kommende tid, regler for årelating og om stjernebildens innvirkning på årets måneder. Den eldste kjente er tysk, trykt i 1508 og oversatt og brukt i den nordiske land. Reglene i Bondepraktikaen ble ofte sagt på rim med islett av gamle forutsigelser fra folketradisjonen. Her i landet ble både den svenske og danske utgaven brukt. Den danske utgaven ble trykt her i landet, den siste er datert Lillehammer 1860.

Ellers vet vi at tidsregninga ble knytta til forskjellige hendinger: Svartedauden 1349-50, det sorte år i 1591, det store dyre året 1601, froståra 1807-08, nødsåret 1812, og spanskesyken 1918-19. Lokale hendinger var og knytta til tidsregninga, spesielt her i traktene rekna de tida etter krigene mot svenskene.

Himmellegemens stilling til hverandre, også kalt aspektene, var grunnlaget for mange astrologiske spådommer om været, uår og sykdommer. Trua var stor på at himmellegemene i bestemte stillinger hadde stor innvirkning på forholda på jorden. Forholdet til aspektene, konjunksjonen, opposisjon, kvadratur og trigon, var så sterkt at det nærmest ble folkeopprør da almanakken i 1920 ble redigert slik at aspektene ble samla og flytta bak i heftet. Før hadde de plass ved hver dag.
Inndelinga av tida i hundredels sekund er et resultat av menneskets innbyrdes kamp, og ligger fjernt fra våre forfedres tidsmaskiner. Klokka er allemannseie nå for tiden. Men går vi tilbake til forrige århundre var det ikke alle familier forunt å ha det. Ei gamle på Vårhus skal ha sagt: «Usti dala, itte ha døm klokke å itte ha døm hesjestør.

Pioneren, skjerperen, småbrukeren

Av: Ole Breen

Ole og Klaus, navnene går tilbake i mange slektsledd. Oles far Klaus var gårdbruker og som nærmeste hobby og attåtnæring drev han undersøkelser og malmleting i store områder i fjellet i Ålen, mest på sørsiden av dalføret. Klaus gjorde mest arbeid ved Gauldalsgruven i nedre del av Kjølifjellet. Her har mange før Klaus spesielt Røros Verk drevet en tid, men driften ble innstilt fordi omkostningene ble for store. Klaus fant heller ikke driften lønnsom, men på tross av dette fortsatte flere andre med undersøkelse uten resultat.

Ole Klausen Jensås

Ole Klausen Jensås fortsatte i sin fars fotspor med malmleting over alt i fjellet i Ålen. Ole Klausen fant det største funnet ved Kårslåtten. Malmen herfra ble kjørt med hest til Eidet hytte hvor smeltingen foregikk. Driften ved Kårslått foregikk i mange år nærmest som hobby. En kan ikke kalle det for attåtnæring når utgiftene ble større enn fortjenesten. Ole Klausen fortsatte ufortrødent videre med malmleting i årene etter århundreskiftet. Som barn kunne jeg se Ole Klausen med sinkbøtte full av dynamitt på vei til Kårslotten. Her satte Ole Klausen opp en brakke hvor han kunne få hvile seg under tak. Ole Klausen drev i mange år her, og dette måtte foregå utenom våronn, slåttonn, og torvtaking i det nærmeste området i Kløvsteinhøgda. Ole Klausen utvidet sitt repertoar med å forsøke seg på Skarvgruven hvor flere ålbygger fra først på 1900-tallet har drevet på dette feltet i nordenden av Nedsjøskarven i Syosen.

Etter at Ole Klausen ikke fant mer å drive etter her ved Skarvgruven flyttet han tilbake til Kårslått. Ole Klausen undersøkte funnet på Finnlandsvollen i Reindalen. Her fikk Iver Lillegjære og Johannes Lillevold arbeid en tid for Killingdal og W. B. Lange. Gruven på Finnlandsvollen gikk ned på skrå under elven Lillerena, og var utsatt for store vannlekkasjer som måtte handpumpes opp, og en mann måtte stå ved denne kontinuerlig.

Ole Klausen var driftig på mange felter og var ivrig med da nytt bedehus skulle reises i 1940. Jordmora vår, Ragna Berg var her primus motor og drev innsamling av midler til prosjektet. Det nye bedehuset ble reist etter stor dugnadsinnsats av midtbygdas mannlige befolkning, i form av trevirke og arbeid. Ellers ble det nye bedehuset reist uten stor økonomisk belastning for de interesserte og Indremisjonen, som står som eiere av dette huset.

Den første alderstrygd

Av: John Lillevold

Alderstrygden ble innført i 1936, for vel 60 år siden. Den første utbetaling var i 1937. Årsaken til at jeg vil si noe om alderstrygden, var at jeg satt i den nemnda som regnet ut den første utdeling av alderstrygden for første gang i Haltdalen.

Allerede i 1923 ble det bestemt at det skulle innføres alderstrygd. Alderstrygden er vel det største som har hendt for de gamle. Det ser ut for oss som det var temmelig lite, men det var mye bedre enn intet. Stordelen av de eldre levde på andres godvilje og nåde.
Trygdens størrelse var på 360 kroner i året, utbetalt med 30 kroner måneden. Ektepar fikk 45 kroner måneden, eller 540 kroner i året.

Det var fem medlemmer i den nemnda, som var valgt av kommunestyret. Han som var skyld i at jeg ble med var en nabo av meg. Han het Bersvein Tronsaune og var i kommunestyret da. Jeg var svært ung, bare en guttunge på 23 år, så det skulle være greit å finne ut hvor gammel jeg er nå.

Jeg skulle representere Aunegrenda. De andre som ble valgt tror jeg var dobbelt så gamle som meg. De var dessuten drevne kommunepolitikere og var med i kommunens styre og stell. Formann i nemnda var Nils Krogstad, ingen smågutt akkurat. Han var en mann med ganske bestemte meninger. Nestleder i nemnda var Andres Bolingmo, også et kjent navn innen kommunen. Videre var det Jon Bakås, mangeårig skolestyremedlem, og Per Tønder Kvernmo, i daglig tale kalt «Klokkarper». Han var kommunesekretær i mangfoldige år, og var også sekretær i alderstrygdnemnda Det foregikk ikke mye i kommunen som ikke «Klokkarper» var med på.
Nå er det bare jeg som lever av disse.

Når jeg skulle på møte gikk jeg fra i bygda, vel en mils veg. Det var ingen annen måte å komme fram på, men det gikk da det og. Slike tillitsverv var det ingen betaling for i den tiden. I dag er det anderledes. I dag er det ingen som gjør noe gratis i det offentlige.

Etter et orienterende møte først på året hadde vi et sammenhengende møte som varte i 2 - 3 dager, hvor det ble regnet ut størrelsen på trygden, til rundt 60 personer i første omgang.
Alle søknader ble behandlet. De som fikk full trygd fikk 360 kroner i året. Det var mange som fikk mindre, hvis de hadde annen inntekt som kår eller lignende. I møteboka for nemnda står navnene på dem som fikk trygd i første omgang.
Nummer en på den listen sto det Maren Hansdatter Ingebrigtsvoll, i daglig tale kalt «Martamaren» fordi hun var fra Martavollen oppmed Aursunden. Jeg synes jeg må si noen ord om Martamaren. Hun hadde en tilværelse som det kunne vært skrevet bok om.
Martamaren hadde en gård i Ålen som het Unsholtet, Hun var der noen år. Siden hadde hun en gård i Haltdalen, Ranøien. Det sies at Martamaren tapte penger på begge disse gårdene. Siden kom hun til Aunegrenda, hvor hun bodde på to forskjellige setervoller, Homyråsen i Lian og Lundvollen i Hultdalen.

Som nummer to på lista het Ingeborg Lilleeidet, hun fikk 240 kroner i året. På tredjeplass sto Ellen Nordtømme, hun ble i daglig tale kalt «Danska».

Året 1966 fikk vi folketrygden, som omfatter alt fra alderstrygd til barnetrygd. Trygdebudsjettet blir større og større for hvert år. Pensjonene øker og pensjonsalderen blir lavere og levealderen lengre. Det finnes naturligvis utrettferdighet inne trygdesystemet, men stort sett har vi det bra i Norge i dag i forhold til all den elendighet og fattigdom vi hører om ute i verden.

Morgenstund i fjellbjørkskog

Åh høye himmel ved morgenstund
du lyser blå over bjørkelund.
Du stemmer min lyre til årle sang
med lyst til å danse gjennom skog og vang.

Jeg kjenner varmen fra den fagre sol
som gavmild lyser over vann og jord.
Blant trær og busker og gress og lyng
der våkner livet - vær med og syng.

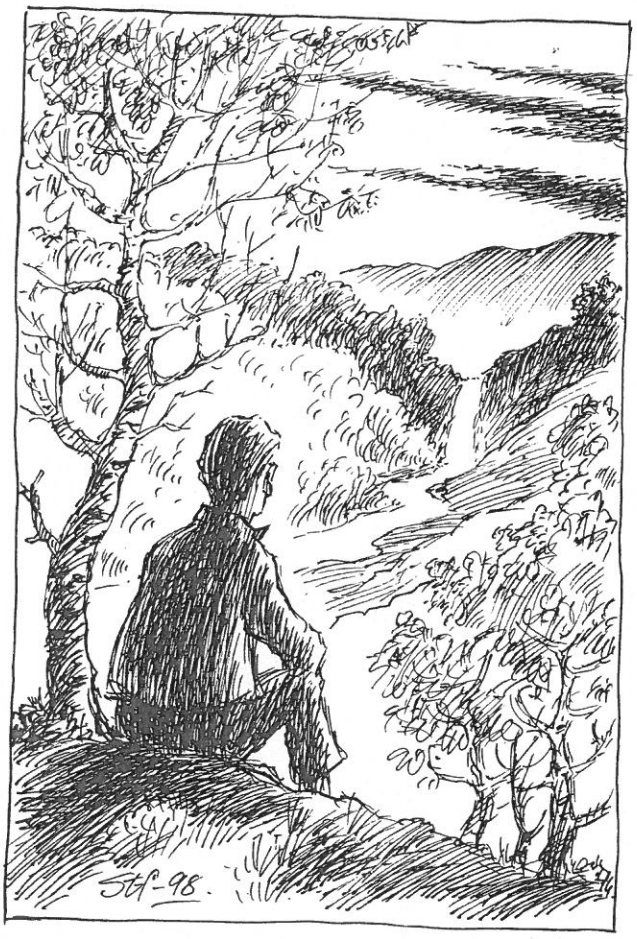
Med ett det lyder fra bjørka skratt -
en trost har våknet fra grein i natt.
Et annet sted høres varlig kvitter -
en løvsangermor synger lyst der hun sitter.

Nede i dalen slynger elva seg.
Blant vier og kratt den finner sin vei.
Sitt livsløp den startet i fjellest skjød -
evig det varer, den møter ikke død.

På ei berghylle smal over fossens dur
ligger gaupemor trygg når hun tar seg en lur.
Av og til hun hever sitt blikk
og gir sin unge et kjærlig slikk.

I ungens øyne hun ser en flekk
som er rund og gul, og den går ikke vekk.
Det er solskivas bilde hennes øye skuer.
Åh, hvor godt det varmer - åh, hvor lunt det luer.

Ha takk du himmel, ha takk du jord -
takk for livet, for det som gror.
Min lyre er stemt for dagen som kommer
og for fagre netter i den lyse sommer.

Juli -95

Tor Berg

Kommunens ansatte og politikere
ønsker jule- og nyttårsgjester
hjertelig velkommen
til Holtålen kommune.

Alle lesere av Oppunder Fjellbandet,
innbyggere i Holtålen kommune og
utflyttere fra Ålen og Haltdalen ønskes

en riktig god jul og
et fredfylt og godt nytt år!

HOLTÅLEN KOMMUNE

Ivar P. Volden
Ordfører

Roy Jevard
Rådmann